

landą, sekmadieniais – dvi. Radijui stipriai talkino advokatas Antanas Olis¹⁵³. Radijas subūrė senuosius lietuvius emigrantus, vėliau – ir po Antrojo pasaulinio karo atvykusius politinius pabėgėlius. *Margučio* radijo laidos buvo transliuojamos ir į Lietuvą. Garsios buvo *Margučio* gegužinės didžiausiuose Chicago's parkuose ir koncertai Operos rūmuose.

Po A. Vanagaičio mirties radijo veiklą tęsė jo žmona Lilija Vanagaitienė ir jos talkininkai – Bronius Dirmeikis, Antanas Lapinskas, C. Devaikis, Algimantas Mackus. Vėliau ilgą laiką programos vedėjais dirbo Dalia Sruogaitė ir Petras Petrutis. Buvo sudaryta direktorių taryba (vadovas Valdas Adamkus), tęsusi *Margučio* veiklą. 1995 m. dėl didelių skolų radijo stočiai P. Petručio vedamas *Margutis* sustabdė savo veiklą, kuri vėliau atgaivinta jau *Margučio II* pavadinimu. Tuokart prie *Margučio II* veiklos daug prisidėjo Birutė Jasaitienė ir daug kitų žmonių, kurie sudarė šios radijo laidos tarybą ir valdybą. Čia dirbo M. Remienė, Vaclovas Momkus, S. Daubaras, Vidžiūnas, Bronius Siliūnas ir kt. Laidos vedėjais buvo Leonas Narbutis, Dalia Sokienė, R. Januška bei kt. Kai radijo pajamos ir parama pradėjo mažėti, labai išaugo išlaidos, todėl 2011 m. sausio 31 d. seniausias JAV lietuvių radijas nutilo¹⁵⁴. *Margučio* radijo laidos suvaidino itin svarbų vaidmenį Lietuvos laisvinimo darbe: radijas skelbė, vienijo ir būrė tautiečius reaguoti į okupantų veiksmus Lietuvoje.

Petras Petrutis veda laidą „Margutyje“. <http://www.zilionis.lt/lituanica/usa-il/margutis.htm>

3. Finansinė-materialinė parama lietuviams

BALF'o įkūrimas ir jo veikla

Prieš Antrąjį pasaulinį karą ir karo metais išeivijoje veikė keletas srovinių šalpos fondų, tarp kurių pažymėtinas Lietuvių tautinis šelpimo fondas (*Lithuanian National Relief Fund*), kuris buvo įregistruotas JAV Karo šalpos kontrolės taryboje ir turėjo savo numerį. Tautininkų fondo veikla buvo JAV vyriausybės legalizuota, bet

153 Plačiau žr.: Dapkutė, D. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893-1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 101-123; Antanas Vanagaitis. *Jo gyvenimas ir veikla*. Red. Vyt. Alantas. Cleveland: Vilties spaustuvė, 1954, p. 96.

154 Čikagoje nutilo „Margutis“ <http://tvmuzos.blogspot.lt/2011/02/cikagoje-nutilo-margutis.html> (žiūrėta 2017 09 17); Istorinė „Margučio“ koncerto nuotrauka – Vilniuje. *Draugo šeštadieninis priedas Kultūra*, 2017, rugsėjo 23, nr. 34, p. 3.

BALF'o reklama 1944-1946 m. BALFAS 1944-1969. Brooklyn, N.Y., 1970, p. 31

tas stambias sumas paskirstydavo visoms šio fondo šalpos organizacijoms. Įstoti nariu į fondą nebuvo lengva. Jis kėlė didelius reikalavimus – kiekviena tauta privalo turėti bendrą fondą, kuris rūpintųsi savo tautiečiais, nukentėjusiais nuo karo, nepaisant jų religinių bei politinių įsitikinimų¹⁵⁵.

Šalpos reikalai visu rimtumu iškilo pirmajame Amerikos lietuvių kongrese (įvardintas kaip konferencija) 1943 m. rugsėjo 2-3 d. Pittsburgh'e. Kongreso dienvakarėn buvo įtrauktas svarbus punktas – Lietuvos ir lietuvių pabėgėlių (dar buvo įvardijami tremtiniais) šelpimas bei bendro šalpos fondo kūrimas. Po visų kalbų, pasisakymų ir diskusijų Kongrese buvo priimta rezoliucija, kuri įpareigojo ALT'ą „sudaryti specialų komitetą Lietuvos žmonėms ir tremtiniais šelpti, įtraukiant į jį visas moterų organizacijas, įsteigiant centralinį šelpimo fondą (...), sudarant atitinkamus lietuvių kolonijose centrus rūbų, avalinės rinkimui, siuvimui, medikamentų parūpinimui“¹⁵⁶. Vykdamas Kongreso nutarimą ALT'os vadovybė daug kartų svarstė lietuvių fondų sujungimo klausimą, tarėsi su Lietuvos diplomatais, vedė susirašinėjimą su lietuvių išeivijos srovių veikėjais. Buvo nuspręsta naujai organizuojamą bendrą fondą pavadinti Bendru lietuvių šalpos fondu (*United Lithuanian Relief Fund*), sutrumpinus – BALF. Naujo fondo įteisinimo JAV kelias buvo sudėtingas, nes JAV Karo šalpos kontrolės taryboje Washington'e kai kurie nariai spaudė lietuvius jungtis prie *Soviet Russian Relief Fund* ir kartu dirbti. Be to, ir JAV lietuviai komunistai vedė propagandą prieš BALF'ą. Teko daug kartų Washington'e aiškintis ir įrodinėti, kol pagaliau 1944 m. balandžio 13 d. BALF'as buvo pripažintas ir įregistruotas, o liepos 31 d., remiamas JAV katalikų vyskupų konferencijos, priimtas į Nacionalinį karo fondą.

Belaukiant JAV valdžios pripažinimo, 1944 m. kovo 25 d., „Morrison“ viešbutyje Chicago'je buvo sušauktas steigiamasis BALF'o susirinkimas, kur dalyvavo

ji negalėjo patenkinti visų srovių lietuvių šalpos reikalavimų. Kelių fondų buvimas ir suskaldytas šalpos darbas nebuvo veiksmingas. Kilo rimtas reikalas steigti bendrą visų JAV lietuvių šalpos fondą, kuris rūpintųsi visais lietuviais, be jų srovinių skirtumų. Be to, steigti bendrą šalpos fondą vertė ir noras gauti paramos iš JAV Nacionalinio karo fondo (*National War Fund*), kuris buvo įsteigtas šalpos organizacijų veiklai karo metu remti ir derinti. Jis kartą per metus visose JAV organizuodavo rinkliavą ir gau-

155 Amerikos lietuvių istorija. Red. dr. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p. 560.

156 1943 09 2-3 Amerikos lietuvių konferencijos protokolo nuorašas. ALKA, Sp. 40, d. 13 (ALRKF dokumentai), l. n.

įvairių išeivijos srovių 22 atstovai ir Lietuvos konsulas P. Daužvardis. Buvo priimtas organizacijos statutas ir sudaryta 21 asmens direktorių taryba. Nuo 1972 m. į tarybą jau renkami 32 direktoriai iš įvairių JAV miestuose veikiančių BALF'o skyrių. Direktorius rinko seime. Aukščiausias BALF'o organas – seimas, o vykdomasis – Centro valdyba. Direktorių tarybai vadovavo Centro valdyba ir jos pirmininkas. Į pirmąją Centro valdybą išrinkti: pirmininkas – kunigas dr. Juozas Končius, I vicepirmininkas – A. Olis, II vicepirmininkas – kun. I. Albavičius, III vicepirmininkė – Veronika Količienė, sekretorė – Nora Gugienė, išdininkas – dr. Antanas Zimantas¹⁵⁷. J. Končius BALF'ui vadovavo 1944-1964 metais, kun. Vaclovas Martinkus – 1964-1972 metais, o nuo 1973 m. – Marija Rudienė.

BALF'as buvo įregistruotas Illinois valstijoje 1944 m. balandžio 1 d. su įstaiga Chicago'je. Bet dėl gausios šalpos siuntimo laivais pokariu į Europą centras laikinai buvo perkeltas į Brooklyn'ą. Pasikeitus šalpos tiekimo būdai ir reikalams, nuo 1972 m. centras su įstaiga perkeltas į Chicago'ą. Pradžioje seimai buvo šaukiami kasmet, nuo 1951 m. – kas dveji metai, nuo 1975 m. – kas treji metai, o vėliau ir kas ketveri. Direktorių tarybos suvažiavimai šaukiami kasmet. Per visą organizacijos gyvavimo laikotarpį buvo įkurta daugiau kaip 140 skyrių (1954 m.). Vėliau skyrių mažėjo: 1989 m. – 53 skyriai, 2001 m. – 35 skyriai. BALF'o branduolį 8-ajame dešimtmetyje sudarė apytikriai 4000 žmonių. Iki BALF'o uždarymo 2008 m. buvo sušaukta 25 seimai.

BALF'ą rėmė Nacionalinė katalikų geradarystės konferencija (NCWC), BALF'as bendravo su JTO pagalbos ir atkūrimo organizacija (UNRRA), Tarptautinė pabėgėlių organizacija (IRO). 1944-1968 metais siuntų vertė siekė 5 mln., o 1972-1984 m. – apie 1,14 mln. dolerių. Pasibaigus karui ir masinei emigracijai iš Europos JAV valdžios ir organizacijų parama nutrūko. Lėšas tolesniam šelpimui teko kaupti iš aukų¹⁵⁸. Pagrindiniai lėšų rinkimo būdai: rudens vajaus aukos, nario mokestis, gegužinių ir kitų renginių pelnas, palikimai bei aukos rūbais. Buvo pažymima, kad šioje organizacijoje „sutelpa ir vieningai dirba įvairių pažiūrų ir įsitikinimų lietuviai be jokių nesutarimų ir ginčų“¹⁵⁹. Būtina pažymėti, kad dauguma JAV lietuvių organizacijų ir pavienių asmenų per BALF'ą siuntė savo surinktas aukas vargstantiems lietuviams bet kurioje žemės rutulio dalyje.

BALF'o veikla apibūdinama organizacijos apvaliame ženkle: „Tiesiame pagalbos ranką“, sukurtame dailininko P. Aleksos. Ženkle pavaizduotos ištiestos penkios rankos simbolizuoja penkis žemynus, nes BALF'as šelpė vargstančius lietuvius visame pasaulyje. O tos ištiestos penkios rankos – simboliškai vaizduojamos gėlės pavidalu – kartu prašo ir duoda¹⁶⁰.

157 1944 03 25 BALF steigiamojo susirinkimo protokolas. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 1, b. 1 (BALF 1944 03 25-12 28), l.n.

158 BALF. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELC, 2002, t. 2, p. 498.

159 1989 m. BALF'o veiklos trumpa apžvalga. *LTSC/PLA*, f. BALF, d. 8, b. 4, l. n.

160 Vaičekas, P. Tiesiame pagalbos ranką. *Draugas*, 1994, lapkričio 9, nr. 218, p. 5.

Lietuvių pabėgėlių išsisklaidymas po Vakarų Europą.
BALFAS 1944-1969. Brooklyn, N.Y., 1970, p. 55

Pabėgėlių Vokietijoje rėmimas ir įkurdinimas JAV

A. Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje. Iki 1956 m. SSRS valdžia neleido siųsti šalpos į Lietuvą, todėl BALF'as daugiausia padėjo lietuviams karo pabėgėliams stovyklose Vakarų Europoje. Jų priskaičiuojama iki 70 tūkstančių iš Didžiosios Lietuvos ir bent 10 tūkstančių iš Mažosios Lietuvos, o kur dar lietuviai karo belaisviai ir išvežtieji iš Lietuvos į Vokietiją darbams. Istorikas V. Bartusevičius mano, kad Vokietijoje karo metu, iki atvykstant pabėgėliams, turėjo būti apie 185 000 lietuvių. Didžioji dalis jų, jei nežuvo, turėjo grįžti ar buvo grąžinti Lietuvon¹⁶¹.

Vokietijos okupacinėse zonose ir kitose šalyse, pabėgėlių stovyklose laikinai įsikūrę lietuviai greitai sukūrė savo naują, mažytę Lietuvą, tęsdami visavertį kultūrinį gyvenimą. Mat didesnę lietuvių dalį sudarė inteligentija su šeimomis – didelis tautos kūrybinis

potencialas. Paskaičiuota, kad zonose buvo 25% ikikarinės Lietuvos kunigų (227), apie 130 klierikų, 400 inžinierių, 300 gydytojų, 350 teisininkų, apie 60% ikikarinės Lietuvių rašytojų sąjungos narių¹⁶². Buvo įkurtos arba atkurtos įvairios draugijos – žiniasklaidininkų, inžinierių, teisininkų, gydytojų, dailininkų, rašytojų ir pan. Pabėgėlių stovyklose buvo statomi vaidinimai. Pavyzdžiui, Augsburgio lietuvių dramos teatras garsėjo parodęs 138 spektaklius 25 stovyklose (apie 49 tūkst. žiūrovų). Visose stovyklose kūrėsi chorai, ansambliai. Würzburg'e buvo surengta lietuvių dainų šventė. Lietuviai turėjo net savo baletą. Tarp lietuvių ir kitataučių vyko sporto varžybos (net buvo pasiekti Lietuvos rekordai). Veikė lietuviškas švietimas. Reikšmingų darbų buvo nuveikta ir leidybos srityje. Vakarų Europos lietuviai leido 473 įvairius periodinius leidinius, o 1945-1949 metais išleido 888 knygas. Taigi, ko jau nebebuvo Lietuvoje, vyko Vakarų Europoje susikūrusioje mažytėje pabėgėlių Lietuvoje. Lietuviškos kultūros tęstinumas buvo

161 Bartusevičius, V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 32-33.

162 Eidintas, A. *Lietuvių kolumbai: Lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*. Vilnius: Mintis, 1993, p. 95.

įmanomas pasišventusių žmonių, kurių lietuviškas tautinis mentalitetas buvo suformuotas nepriklausomybės metais, dėka¹⁶³. Nors sąlygos buvo blogos, gyventa pusbadžiu, tačiau pabėgėlių stovyklose vyko aktyvi kultūrinė ir visuomeninė veikla.

B. Pabėgėlių Vokietijoje rėmimas.

Per didelius vargus į Vokietiją pavyko pasiųsti BALF'o pirmininką dr. kun. J. Končių vietoje ištirti pabėgėlių būklę. Jis 1946 m. pradžioje lankė lietuvius pabėgėlius Austrijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Danijoje, Šveicarijoje, Italijoje ir Vokietijoje ir nuodugniai susipažino su jų gyvenimo sąlygomis. Nustatė BALF'o įgaliotinių tinklą ir jų veiklos gaires, susitarė su Lietuvių tremtinių bendruomene ir Lietuvos Raudonuoju Kryžiumi, suderino iš JAV siunčiamos šalpos tvarką. Nutarė visas BALF'o siuntas siųsti per Prancūzijos uostus į Tübingen'ą, kur buvo LRK ir BALF'o įgaliotinio būstinė, ir iš čia skirstyti lietuvių stovykloms. Pinigais šelpti nutarta tik studentus ir ypatingais atvejais – ligonius¹⁶⁴. Kun. J. Končiaus apsilankymas stovyklose moraliai sustiprino tremtinius ir suteikė jiems vilčių.

BALF'o parama Vakarų Europos lietuviams pabėgėliams buvo pradėta teikti nuo 1945 m. pabaigos. Pradžioje pagrindinis fondo šalpos šaltinis buvo Nacionalinis karo fondas, iš kurio iki karo pabaigos buvo gauta 804 380 dolerių. Antras šaltinis – JAV katalikų episkopatas, šalpos reikalams suteikęs 66 450 dolerių. Be to, iš prie episkopato veikiančio *War Relief Service – National Catholic Welfare Conference* (NCWC) BALF'as gavo įvairių produktų už 403 074 dolerius. Visa tai buvo surinkta per Padėkos dieną visose JAV vykdytą rinkliavą¹⁶⁵.

Tačiau svarbiausias šalpos šaltinis – JAV lietuviai. Oficialiai jų talka prasidėjo 1947 m. sausio 24 d. New York'e. Pirmieji rėmėjai vėl buvo JAV vyskupai, įteikę pirmąją dovaną – 10 000 dolerių. Pasiruošimo metu BALF'o centras kreipėsi į 60 000 JAV įstaigų ir asmenų bei į 30 000 JAV lietuvių, prašydamas piniginės aukos lietuvių tremtiniais, drabužių, avalynės ir kitų daiktų. Vien seselės kazimierietės ir jų Šv. Kazimiero akademija Chicago'je išsiuntė 45 000 laiškų. Daugelyje JAV miestų buvo surengtos viešos rinkliavos, vadinamos *Tag Day*. Nors pradžioje stambių sumų, ko-

Chicago's BALF'o apskrities talkininkės – Teresė ir Bernadeta Samaitės 1945 m. *BALFAS 1944-1969. Brooklyn, N.Y., 1970, p. 160*

163 Skirius, J. Prisiminus lietuvių dipukų leidybinę veiklą pokario Vakarų Europoje. *Istorija*. Vilnius, 2015, t. 97, nr. 1, p. 84.

164 *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p. 565-566.

165 *Ten pat*, p. 574.

BALF'o Bostono skyriaus viešosios rinkliavos pradžia 1947 m. Aukų rinkėjos N. Razvadauskaitė ir D. Vakauzaitė aplankė arkivyskupą R. J. Cushing. „*Draugo*“ redakcijos archyvas (publikuota: Končius, J. *Atsiminimai*. p. 127)

kių buvo tikėtasi (apie 525 tūkst. dol.), nesulaukta, tačiau rinkliavos turėjo labai didelės reikšmės: lietuvių visuomenė buvo išjudinta, atkreiptas JAV pareigūnų dėmesys, tūkstančiai amerikiečių supažindinti su lietuvių tremtinių skurdžia padėtimi¹⁶⁶.

Iki 1947 m. rugsėjo 30 d. BALF'as turėjo 233 624 dol. pajamų, o surinktų daiktų vertė siekė apie 405 000 dolerių. Aukos atėjo iš visų JAV valstijų. Pirmąsias stambiausias pinigines aukas davė: Domeikų šeima iš Durant, Ill. – 1100 dolerių ir dr. Viktor Kovelesky iš Scranton, Pa. – 750 dolerių. Surinktas dovanas BALF'o valdyba kiekvieną mėnesį paskirstydavo lietuviams įvairiose Europos valstybėse. Skirstant pašalpas buvo laikomasi tokios eilės: našlaičiams ir vaikams; ligoniams, invalidams ir seneliams; našlėms ar nuo vyrų atskirtoms motinoms su vaikais; mokslą einančiam jaunimui; as-

menims, laikinai netekusiems darbo arba negaunantiems gyvenimui būtino atlyginimo. Paramą tuo metu Vokietijoje gavo darželiuose ir mokyklose (221) lankantis 10 421 mokinys ir 1397 mokytojai bei 1797 studentai. Iš viso parama 1946-1947 metais pasinaudojo 35 000 asmenų¹⁶⁷. Parama buvo teikiama ir tiems lietuviams, kurie buvo už DP stovyklos ribų. Prasidėjo nuoseklus pabėgėlių rėmimas, kuris vyko metai iš metų.

1948 m. BALF'o atsišaukime, paskelbtame spaudoje, buvo sakoma: „Amerikos lietuviai suprato mūsų tremtinių labai vargingą buklę ir gausiomis aukomis – drabužiais, maistu ir pinigais žymiai palengvino ir sušvelnino jų vargą. Tūkstančiai nuplyšusių, o ypač jaunimo, buvo Amerikos lietuvių aukomis išgelbėta“¹⁶⁸.

Buvo ir nemalonių dalykų – 1950 m. BALF'as nutraukė bendradarbiavimą su LRK, nes šis gautą šalpą iš JAV skirstė pabėgėliams savo vardu, nepabrėžiant, kad tai Amerikos lietuvių dovana. Dauguma tremtinių, jau persikėlusių į JAV, įrodinėjo, kad BALF'as nereikalingas, nes jie viską gavo iš Lietuvos Raudonojo Kryžiaus¹⁶⁹. Tai, suprantama, žeidė išeiviją ir BALF'o vadovybę. Parama lietuviams Vokietijoje ir

166 BALF pirmininko metinis pranešimas BALF seimui 1947 m. lapkričio 5-6 d. Hotel New Yorker. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 2 (II seimas), l. n.

167 *Ten pat*.

168 Končius, J. B. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago: *Draugo* spaustuvė, 1966, p. 136.

169 Bartusevičius, V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 149.

BALF'o pirmininkas prelatas dr. Juozas Končius pabėgėlių stovykloje Vokietijoje. Končius, J. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago, 1966, p. 103

kitose Europos šalyse buvo teikiama toliau, pavedant atsiųstą šalpą skirstyti Lietuvių pabėgėlių bendruomenei.

Iki 1954 metų, remiantis BALF'o dokumentais, buvo paruošta ir išsiųsta maisto, rūbų bei kitokių daiktų 2 581 436 svarai už 2 437 782 dolerius. S. Michelsonas savo knygoje nurodo, kad BALF'as per pirmąjį dešimtmetį surinko pinigų ir gėrybių (daiktai, vaistai, maisto produktai) už 3 907 790 dol. Vien iš lietuviškų šaltinių (išeivių ir jų organizacijų) gavo pinigais 563 832 dol., o gėrybių – už 1 822 583 dol.¹⁷⁰. Visa tai daugiausiai buvo skirta Europos lietuviams.

C. Pabėgėlių įkurdinimas JAV. BALF'as, kaip ir ALT'a, susivienijimai ir kitos pagrindinės JAV lietuvių organizacijos savo nutarimais bei memorandumais skatino JAV Kongresą priimti palankius imigracijos įstatymus. Po pustrėčių metų JAV lietuvių organizacijų pastangų visuomenėje, Senate ir Kongrese 1948 m. birželio 28 d. buvo priimtas imigracijos įstatymas – *Displaced Persons Act 774*, suteikęs teisę 205 000 pabėgėlių Europoje atvykti į JAV. Kiekvienas pabėgėlis, pageidavęs vykti į JAV, turėjo turėti kvietėją, kuris aprūpintų gyvenama vieta ir darbo garantija¹⁷¹.

BALF'as įkūrė Imigracijos ir įkurdinimo komitetą (vadovas Jonas Valaitis), kuris pasigamino specialius buto ir darbo garantijų blankus ir per spaudą ir susirinkimuose pradėjo vesti agitaciją tarp JAV lietuvių dėl jų užpildymo. Komiteto skyriai kūrėsi įvairiose JAV vietose. Per labai trumpą laiką pavyko surinkti tiek blankų, kad iš Europos per tarptautines katalikų ir protestantų organizacijas jau galėjo atvykti 3000 šeimų¹⁷². Pirmieji imigrantai į Nework'ą atvyko laivu „General Black“ 1948 m.

170 BALF'o XV seimo 1970 m. lapkričio mėn. 27-29 d. d. Boston, Mass. protokolas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 15 (XV seimas), l. n.; Michelsonas, S. *Lietuvių išeivija Amerikoje 1868-1961*. South Boston, Massachusetts: Keleivis, 1961, p. 251.

171 Plačiau žr.: Skirius, J. *Amerikos lietuvių tarybos veikla 1945-1948 metais: išeivijos pastangos dėl „Displaced Persons Act“ priėmimo*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, Inc., 2001.

172 BALF'o metinio seimo, įvykusio 1948 m. spalio 15-16 d. d. Morrison Hotel, Chicago, Ill. Protokolas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 2 (II seimas), l. n.

BALF'o Centro valdyba 1954 m. Pirmoje eilėje: prel. Jonas Balkūnas, Alena Devenienė, prel. Juozas Končius, Albinas Trečiokas; antroje eilėje: Stepas Bredes, Juozas Ginkus, J. Boley, P. Minkūnas – reikalų vedėjas. *BALFAS 1944-1969. Brooklyn, N.Y., 1970, p. 41*

spalio 30 d., tarp jų buvo 148 lietuviai. Juos pasitiko Lietuvos generalinis konsulas J. Budrys, BALF'o pirmininkas kun. J. B. Končius ir kardinolas Spellman'as¹⁷³.

Tarp visų JAV tautinių grupių šalpos organizacijų imigracinėje veikloje pirmavo BALF'as, pabėgėliams parūpinęs daugiausiai garantijų. BALF'as sėkmingai rinko ir tvarkė buto ir darbo garantijas, kurių iš viso buvo paruošta 34 260 asmenų. Tai daugiau nei atsirado galinčių atvykti į JAV. Pasinaudodami NCWC pagalba į JAV atvyko 23 150 lietuvių, dar apie 10 000 atvyko padedant Pasaulio bažnyčių tarybos liuteronių šalpos fondo, *International Rescue Committee* ir kitoms organizacijoms, taip pat DP komisijos tiesioginių pastangų dėka¹⁷⁴.

Savo atsiminimuose kanauninkas J. Končius pažymėjo, jog „senieji lietuviai ateiviai parodė daug prielankumo ir pasišventimo, parūpindami buto ir darbo garantijų. Atsitikdavo ir taip, kad atvykusios DP šeimos kvietėjas dėl kokių nors priežasčių negalėdavo priimti (...) Tada skubiai kreipdavausi į klebonus, prašydamas patalpinti atvykėlius. Čia ypatingai pasižymėjo a. a. kun. J. Jusevičius, Omaha'je, Neb., kun. Jonas Bakšys, Rochestery'je, kun. dr. Antanas Deksnys, E. St. Louis, prel. Ignas Valančiūnas, Philadelphijoje, Pa., kun. Simonas Morkūnas, Sioux City ir kiti. (...) priimdavo laikinai mokykloje arba rūsyje po bažnyčia“. Naujus imigrantus BALF'o darbuotojai pasitikdavo ir, reikalui esant, suteikdavo pagalbą. Čia daug pasidarbavo savanoriai talkininkai: Barbara Darlys, Petras Minkūnas, J. Laučka, J. Trečiokienė, O. Valaitienė, dr. Aldona Šliūpaitė, S. Čerienė, Samatienė, Lapienė ir kt.¹⁷⁵

BALF'as rūpinosi ne tik jau atvykusiais – stebėjo, kaip jie tvarko savo gyvenimą naujoje vietoje ir, reikalui esant, padėjo, – bet ir toliau rėmė likusių Europoje apie 10 000 pabėgėlių, tarp kurių buvo nemažai ligonių, senelių ir našlių¹⁷⁶.

173 Končius, J. B. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago: *Draugo* spaustuvė, 1966, p. 159.

174 *Ten pat*, p. 166.

175 *Ten pat*, p. 167.

176 *Ten pat*, p. 247.

Po truputį ir vėliau lietuviai iš Vokietijos kėlėsi į JAV. Tiems, kurie negalėjo susimokėti už kelionę, pinigų skolino arba bilietus pirko BALF'as. Tą skolą iki 1963 m. kovo 31 d. jie privalėjo grąžinti, nes buvo pasižadėję. 1963 m. pradžioje dokumentuose fiksuojami 39 skolininkai, kurie privalėjo grąžinti BALF'ui 9606 dol. ir 70 ct.¹⁷⁷ Balfininkai bandė išieškoti skolas, motyvuodami ir tuo, kad pinigai reikalingi paremti ir kitus sunkiai besiverčiančius tautiečius. Tiesa, kai kurie skolininkai mokėjo savo skolą dalimis kas mėnesį. Bet buvo ir tokių, kurie dejavo, kad pinigų neturi, sunkiai gyvena, o kai kurie, tokių buvo nedaug, tiesiog pasislėpė. 1971 m., BALF'o duomenimis, dar buvo likę septyni skolininkai, negrąžinę 811 dol. ir 50 ct.¹⁷⁸

Bandymai šelpiti lietuvius Lietuvoje ir Sibire

1954 m. lapkričio 26-27 d. BALF'o seime Cleveland'e, pažymint organizacijos dešimtmetį, Alena Devenienė kalbėjo: „Iki šiol BALF'o veikla rėmėsi tremtinių šelpimu Europoje, tačiau didysis šalpos uždavinys yra pasiekti ir gelbėti tolimojon Rusijon ištremtuosius. Reikia prašyti Amerikos vyriausybę, kad mums padėtų, kad Jungtinėse Tautose tą klausimą iškeltų ir kad sovietai būtų priversti atidaryti duris žmogiškumui ir laisvojo pasaulio pagalbai ten baisiame skurde esantiems tremtiniais“¹⁷⁹. Išsakytą idėją seimo nariai entuziastingai palaikė. Tuo pačiu tai – numatomas lyg ir naujas veiklos etapas organizacijai – palaipsniui koncentruotis į lietuvių rėmimą Sovietų Sąjungoje. Tiesa, BALF'as nuo pat pradžių bandė remti lietuvius bolševikinėje SSRS, bet stalininiu laikotarpiu nepavyko¹⁸⁰.

Pirmieji realesni bandymai pasiūsti vaistų, rūbų, maisto produktų lietuviams Lietuvoje ir kitose SSRS vietose pavyko 1956 metais, kai buvo pasmerktas Josifo Stalino kultas. Pažymėta, kad daugelis grįžusių iš Sibiro kalėjimų ir tremties yra be sveikatos, o jų ekonominė būklė yra labai sunki. Kadangi SSRS vadovybė nenorėjo bendrauti su BALF'u, tai kan. J. Končius paketus siuntė per šveicarų bendrovę MELA, Tarptautinį Raudonąjį Kryžių Genevą'oje ir Vokietijos Raudonąjį Kryžių. Pradžioje BALF'as turėjo apie 400 adresų, bet vėliau jų pradėjo atsirasti daugiau, nes gavę siuntinius rašė padėkos laiškus, prašė daugiau siuntinių, nurodydavo naujus adresus. Buvo pastebėta, kad muitai ir persiuntimas atsieina nemažas sumas

177 1963 01 28 BALF reikalų vedėjo kun. L. Jankaus parengtas raštas „Balfo tarpininkavimu atvykusių į JAV ir negrąžinusių už kelionę asmenų sąrašas“, pasiūstas visiems BALF skyriams. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 43, b. 1 (Imigrantai 1955-1971 BALF skolininkai), l. n.

178 1971 04 23 BALF reikalų vedėjo kun. Prano Geiščiūno laiškas BALF CV vicepirmininkei ir teisei patarėjai dr. E. Armanienei į Baltimore'je. *Ten pat*.

179 BALF'o dešimties metų jubiliejinio seimo, įvykusio 1954 m. lapkričio 26-27 d., Hotel Cleveland, Protokolas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 7 (VII seimas), l. n.

180 Plačiau žr.: Michelsonas, S. *Lietuvių išeivija Amerikoje 1868-1961*. South Boston, Massachusetts: Keleivis, 1961, p. 249-250.

BALF'o vajaus k-to pirmininkas V. Sidzikauskas, BALF'o reikalų vedėjas L. Jankus ir BALF'o New York'o skyriaus pirmininkas J. Šlepetys prie surinktos paramos lietuviams Sibire 1964 m. kovo 21 d. „Draugo“ redakcijos archyvas

pinigų, ypač už naujus drabužius ir prabangos dalykus, kaip, pavyzdžiui, laikrodžius. BALF'as planavo pirmiems dvejiems metams skirti 100 000 dolerių lietuvių Sibire ir Lietuvoje parėmimui¹⁸¹. Tačiau tokių sumų neprisireikė, nes siuntiniams dar buvo dideli suvaržymai, o, be to, nepakako ir adresų. Kaip sunkiai siuntiniai pasiekdavo adresatą, aprašo BALF'o reikalų vedėjas S. Lūšys laiške BALF'o sekretorei N. Gugienei: „Apskritai imant, šalpos darbo vykdymas už geležinės uždangos turi begales nenumatytų kliūčių. Vieną dieną siuntinius praleidžia, o kitą grąžina atgal. Nesenai išsiuntėme nemaža vaistų siuntinėlių į Sov. S-gą. Dalis jų nuėjo, o apie 50 iš Maskvos grąžino atgal, užrašę „dovanų mums nereikia“ (...) Turime reikalo su priešų stovykla ir ji su laisvuju pasauliu elgiasi taip kaip su priešais. Džiaugiamės, kad bent tiek galime varge esantiems lietuviams padėti kiek dabar galime. Anksčiau ir to negalėjome“¹⁸².

Siekiant išplėsti paramą, gauti teisę siuntinius siųsti be muitų, o taip pat ir tą procesą kontroliuoti, nes BALF'o darbuotojai nebuvo tikri, ar siuntiniai pasiekia adresatus, fondas bandė turėti savo įgaliotinį Sovietų Sąjungoje. Tuo klausimu kan. J. Končius darė žygius į JAV Valstybės departamentą, kalbėjosi su SSRS ambasadoriumi Washington'e ir JAV ambasadoriumi Maskvoje¹⁸³. Deja, rezultatų nebuvo. Nepaisant to, BALF'o veikla buvo vykdoma toliau, „ypatingą dėmesį kreipiant į okupuotoj Lietuvoj, Sibire ir Lenkijoj vargstančių lietuvių šelpimą“, prašant laisvojo pasaulio lietuvių bei jų organizacijų ir toliau remti BALF'o darbus aukomis¹⁸⁴. Siekiant platesnės informacijos sklaidos JAV visuomenėje, BALF'as išleido Sibiro lietuvių maldaknygę (18 leidimų) įvairiomis kalbomis 1 milijono egz. tiražu, buvo pagaminti du filmai apie BALF'ą ir lietuvių vargus, kurie buvo rodyti JAV TV programose ir demonstruoti BALF'o skyrių renginiuose.

1966 m. lapkričio 26 d. XIII BALF'o seime Chicago'je dalyvavusi neseniai atvykusi iš Lietuvos prelegentė padarė platų pranešimą apie padėtį Lietuvoje, pažymė-

181 BALF'o pirmininko, kan. dr. J. B. Končiaus pranešimas BALF seime Detroit'e 1956 m. lapkričio 23 d. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 8 (VIII seimas), l. n.

182 1957 01 17 S. Lūšio laiško iš Brooklyn'o N. Gugienei į Chicago'ą nuorašas. *Ten pat*, d. 7, b. 14, l. n.

183 BALF'o XI seimo, įvykusio 1962 m. spalio 12-14 d. Baltimore'je, Southern Hotel, Light ir Redwood g.k. Protokolas. *Ten pat*, d. 5, b. 11 (XI seimas), l. n.

184 *Ten pat*.

dama, kad labai reikalingas šelpimas, nes gyvenimo sąlygos blogėja ne tik grįžusių iš Sibiro tremties, bet ir gyvenančių tėvynėje: geresnius darbus užima kolonistai rusai, atlyginimai visur maži, produktai ir gaminiai nepaprastai brangūs, dėl to kiekvienas turi „kombinuoti“. Seime buvo pažymėta, kad jau „didelė Balfo lėšų dalis dabar panaudojama Sibiro kankinių šalpai“¹⁸⁵. Iš tiesų metai iš metų, nepaisant sunkumų, didėjo šalpos dalis, skirta lietuviams Sovietų Sąjungoje. Pavyzdžiui, 1964-1966 metais BALF'as iš viso šalpai išleido 216 899 dol., iš jų lietuviams už „Geležinės uždangos“ (taip BALF'o dokumentuose įvardijama šalpa lietuviams Sovietų Sąjungoje) teko 48 550 dol. (apie 23% visos šalpos); 1966-1968 metais – 228 881 dol., iš jų lietuviams už „Geležinės uždangos“ – 92 358 dol. (apie 40% visos šalpos). Tiek kasmet kainavo 833 siuntiniai¹⁸⁶. Bet apskritai šalpa lietuviams už „Geležinės uždangos“ bendroje BALF'o paramoje svyravo nuo 25% iki 30% visos šalpos (kai kada mažiau, kai kada daugiau). Tai priklausė nuo maisto, daiktų ir vaistų kainos. Siunčiamų paketų skaičius taip pat buvo nevienodas: 1964 m. – 833 siuntiniai, 1968 m. – 840, 1972 m. – 803, 1978 m. – 251, 1980 m. – 271, 1982 m. – 360, 1984 m. – 451 siuntinys ir pan. Tai, matyt, apsprendė ir lietuvių grįžimas iš tremties į Lietuvą, naujų adresų paieškos ir t.t.

Siuntinių vertė padidėjo, kai SSRS valdžia uždraudė siųsti padėvėtus rūbus, avalynę ir daiktus. Teko siųsti naujus daiktus, kurių muitai buvo didesni. Pavyzdžiui, galima palyginti 1964 m. pasiųstų siuntinių kainą su 1982 m. 360 siuntinių kaina, kuri buvo lygi 103 636 dol. ir 59 ct. Vienas siuntinys 1964 m. kainavo daugiau kaip 58 dol., o 1982 m. – jau apie 290 dol. Negana to, 1984 m. rugpjūčio mėn. Maskvos valdžia iš viso uždraudė siųsti siuntinius į SSRS¹⁸⁷. Nepaisant griežtų suvaržymų BALF'o šalpos teikimas nesustojo – buvo ieškomi ir surandami nauji būdai remti tautiečius už „geležinės uždangos“. Spaudoje buvo paskelbta, kad nuo 1981 m. rugsėjo 30 d. iki 1985 m. rugpjūčio 31 d. BALF'o pajamas sudarė 997 767 dol., o suaukotų drabužių vertė – 152 485 dol. Tad iš viso pajamų turėta 1 150 252 dol. Per tą laiką šalpai buvo išleista 1 019 347 dol. Kasoje liko 232 140 dol.¹⁸⁸ Per tą laikotarpį į SSRS buvo pasiųsta 1511 siuntinių, kurie BALF'ui kainavo 478 078 dol.¹⁸⁹ Vėliau BALF'o parama rūbais ir daiktais, bet daugiau jau pinigais į Lietuvą keliavo, kiek mums žinoma, kartu su turistais iš JAV. Po kažkiek laiko šalpa siuntiniais buvo atnaujinta. Pavyzdžiui, 1989 m. sausio 1 d. rugsėjo 30 d. lai-

185 BALF'o XIII seimo, įvykusio 1966 m. lapkričio 26 d. Chicago'je, Ill., Jaunimo Centro patalpose, Protokolas. *Ten pat*, b. 13 (XIII seimas), l. n.

186 BALF'o jubiliejinis, keturioliktasis seimas 1969 m. kovo 15-16 d. Šv. Kryžiaus parapijos salėje, 4557 South Wood Street, Chicago, Ill. Protokolas. *Ten pat*, b. 14 (XIV seimas), l. n.

187 BALF'o pirmininkės M. Rudienės pranešimas BALF'o jubiliejiniame seime 1985 m. spalio 12-13 d. Washington'e. *Ten pat*, d. 6, b. 1 (XXI seimas), l. n.

188 Milijonas dolerių lietuvių šalpai. Sukaktuvinis BALF'o 49 metų veiklos seimas – reportažas iš Vašingtono. *Tėviškės žiburiai*, 1985, rugsėjo 5, nr. 45, p. 7.

189 Šalpa Lietuvai – už Geležinės uždangos ir Suvalkų trikampio lietuviams 1981-1985. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 6, b. 1 (XXI seimas), l. n.

kotarpiu šalpos Lietuvai buvo skirta: 7700 dol. Tremtinių klubui (iš Sibiro grįžusiems) bei 34 414 dol. sunkiai gyvenantiems, seneliams ir ligoniams¹⁹⁰. Daugiau kaip trisdešimt metų nors ir nedaug lietuvių, kurie gyveno už „geležinės uždangos“ – ypač labiausiai nukentėję nuo okupantų (daugiausia tremtiniai tolimuose Sovietų Sąjungos rajonuose) – gaudavo gyvybiškai reikalingos paramos vaistais, rūbais, apavu ir maistu. Tai galima būtų įvertinti keliais milijonais dolerių. Tuo pačiu tai buvo ženklas, kad jie nėra pamiršti užjūrio brolių ir sesių. Siuntiniai išeivijai atsieidavo labai brangiai, nes komunistinė valdžia negailestingai apiplėšinėjo Vakarų organizacijas, kurios šelpė skurdžiai gyvenančius SSRS piliečius. Teko milijonus dolerių muitų pavidalu atiduoti Maskvai. Bet pasirinkimo nebuvo.

Jau nuo 1990 metų BALF'as savo veiklą ryškiai pasuko į Lietuvą, buvo net paskelbtas šūkis: „Balfas veidu į Lietuvą“¹⁹¹.

Parama Lenkijos lietuviams

Pirmą kartą apie paramą Lenkijos lietuviams, kaip rodo BALF'o dokumentai, plačiau buvo prasitarta organizacijos pirmininko kan. dr. J. Končiaus pranešime 1960 m. lapkričio 25-27 d. Chicago'je vykusiame BALF'o X seime¹⁹². Tai buvo pirminko pirmosios kelionės 1957 m. į Lenkiją rezultatų trumpas aptarimas. Kelionės metu kan. J. Končius rinko informaciją apie ten gyvenančius lietuvius ir bandė iš jų gauti pavardes bei adresus lietuvių, išvežtų į Sibirą. Antros kelionės 1962 m. metu J. Končius atkreipė dėmesį, kad Lenkijos lietuviai, anot jų pačių, laikosi geriau nei lietuviai Lietuvoje. Punsko ir Seinų lietuviai prašė iš JAV atsiųsti drabužių ir lietuviškų maldaknygių. J. Končius sužinojo, kad daug tūkstančių lietuvių gyvena išsisklaidę po Lenkiją. Iš susitikimų su vietiniais lietuviais jis daro išvadą, jog jie „yra patriotiškai nusiteikę, malonūs ir pakilios dvasios“¹⁹³.

1966 m. BALF'o kartotekoje buvo 4556 lietuvių šeimos, kurioms buvo reikalinga parama, adresai. Daugiausia tokių šeimų buvo Lenkijoje – 2677, Lietuvoje ir Sibire – 1303 bei Vokietijoje – 455. Istorikas A. Kučas nurodo, kad iki 1962 m. į Lenkiją BALF'as pasiuntė apie 10 000 siuntinių, daugiausia vaistų¹⁹⁴. 1966 m. lapkričio 26 d. BALF'o XIII seime Chicago'je pirmą kartą dalyvavo ir Lenkijos lietuvė mokytoja P. Brazaitienė, kuri savo pranešime pabrėžė mokinių ir mokytojų materialinius sunkumus ir kitus

190 BALF'o XXII seimo, įvykusio 1989 m. spalio 14 d. Jaunimo Centre Chicago, Ill., Protokolas. Ten pat, b. 3 (XXII seimas), l. n.

191 Kasniūnas, V. Balfas veidu į Lietuvą. *Dirva*, 1990, lapkričio 29, p. 9; Skirius, J. BALF'o parama Lietuvai 1990-2008 metais. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2015, nr. 2 (20), p. 38-39.

192 BALF'o X seimo, įvykusio 1960 m. lapkričio 25-27 d. Chicago'je, Jaunimo Centro namuose, Protokolas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 10 (X seimas), l. n.

193 Končius, Juozas B. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago: *Draugo* spaustuvė, 1966, p. 353, 372-373.

194 *Amerikos lietuvių istorija*. Red. dr. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, p. 573.

1974 m. BALF'o Centro valdybos posėdis Chicago'je. Viduryje sėdi pirmininkė Marija Rudienė. V. Noreikos nuotr. „Draugo“ redakcijos archyvas

trūkumus devyniose lietuvių pradžios mokyklose ir Punsko gimnazijoje¹⁹⁵. Reikia manyti, kad tai stiprino nusiteikimą remti Lenkijos lietuvius ir domėtis jų lietuviybės reikalais.

Lenkijos lietuvių rėmimo sąlygos buvo kur kas geresnės nei lietuvių Sovietų Sąjungoje. Nebuvo tiek kliūčių, kiek darė Maskva. BALF'o ataskaitose fiksuojama: 1964-1966 m. pasiūsta į Lenkiją paramos už 60 663 dol.; 1966-1968 m. – už 57 766 dol. (pinigais 550 dol. ir 1103 siuntiniai su rūbais ir vaistais); 1968-1970 m. – už 48 215 dol. (pinigais 630 dol. ir 839 siuntiniai su rūbais ir vaistais); 1970-1972 m. – už 49 853 dol. (pinigais 995 dol. ir 888 siuntiniai su rūbais ir vaistais)¹⁹⁶ ir t.t. Šalpa Lenkijos lietuviams sudarė apytikriai nuo 20% iki 30% bendros šalpos.

Buvo ir piktnaudžiavimo šalpa atvejų. Atsirado asmenų, kurie, gavę JAV lietuvių adresus, plačiai siuntinėjo laiškus, prašydami paramos ir tokiu būdu sugebėdavo gauti po kelis siuntinius tuo pačiu metu. Be to, BALF'o darbuotojai sužinojo, kad „kai kurie prašytojai paramos nėra lietuviai, o lenkai, net komunistai, kurie pasisamdo lietuvių, kad jie parašytų laiškus lietuviškai ir tokiu būdu išnaudoja lietuvių šalpą“¹⁹⁷. Kiek yra žinoma, BALF'as ėmėsi priemonių tikrinti prašančiuosius.

BALF'o centras gaudavo gausybę padėkos laiškų iš Lenkijos lietuvių. Laiškai nebuvo cenzūruojami, išskyrus laikotarpį, kai Lenkijoje buvo karo stovis. Tai leido susidaryti vaizdą apie Lenkijos ir ten gyvenančių lietuvių ekonominę padėtį. Dažnai BALF'ą aplankydavo ir iš Lenkijos į JAV atvykę lietuviai, kuriems būdavo leidžiama pasirinkti rūbų ir avalynės iš BALF'o sandėlių. 1981-1984 metais į Lenkiją

195 BALF'o XIII seimo, įvykusio 1966 m. lapkričio 26 d. Chicago'je, Jaunimo Centro namuose, Protokolas. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 5, b. 13 (XIII seimas), l. n.

196 BALF'o jubiliejinis, keturioliktasis seimas 1969 m. kovo 15-16 d. Šv. Kryžiaus parapijos salėje, 4557 South Wood Street, Chicago, Ill. Protokolas. *Ten pat*, b. 14 (XIV seimas), l. n.; BALF'o XVI seimas, vykęs 1972 m. spalio 28-29 d. Detroite, Lietuvių Namai. *Ten pat*, b. 16 (XVI seimas), l. n.

197 BALF'o pirmininkės M. Rudienės pranešimas BALF XIX seime 1978 m. spalio 29 d. Chicago'je. *Ten pat*, b. 21 (XIX seimas), l. n.

buvo pasiųsta 3984 siuntiniai, jų vertė – 142 685 dol. (persiuntimas kainavo 43 848 dol.)¹⁹⁸. O štai nuo 1989 m. sausio 1 d. iki rugsėjo 30 d. į Lenkiją lietuviams buvo pasiųsta 797 siuntiniai rūbų, 275 poros naujų batų, skalbimo muilo, maisto produktų ir vaistų. Visa tai BALF'ui kainavo 55 774 dol. ir 21 ct. (į šią sumą įėjo ir siuntinių pakavimas bei persiuntimas, kas atsiėjo 16 995 dol., t.y. trečdalį išlaidų). Tuo laikotarpiu visai šalpai BALF'as skyrė 220 920 dol.¹⁹⁹ Vadinasi, Lenkijos lietuviams teko apie 25% visos šalpos.

1987-1990 metais BALF'as Lenkijos lietuviams pasiuntė 4914 siuntinių²⁰⁰. Tikėtina, kad paramai iki 1990 metų JAV lietuviai per savo šalpos organizaciją skyrė apie porą milijonų dolerių. Kad ši parama buvo reikšminga, rodo Lenkijos lietuvių rėmėjams atsiųsti padėkos laišakai.

Vasario 16 d. gimnazijos Vokietijoje išlaikymas

1953 m. Vokietijos LB valdyba, remiama išeivijos, nupirko barono M. Rotschild'o rūmus – Rennhof'o pilaitę Huttenfeld'e, Baden'o-Württemberg'o žemėje, ir ten iš Diepholz'o Šiaurės Vokietijoje perkėlė 1951 m. pradžioje įkurtą Vasario 16-osios gimnaziją. Ji ilgainiui liko vienintelė išeivijos gimnazija, kurią išlaikė pasaulio lietuviai ir ypač BALF'as. Dar 1950 m. lapkričio 17 d. JAV lietuviai nutarė organizuoti gimnazijai remti būrelius, kurių nariai įsipareigoję kas mėnesį aukoti po vieną dolerį. 1956 m. jau veikė 180 tokių būrelių²⁰¹.

Vasario 16-osios gimnazijos klausimu plačiai diskutuota 1954 m. BALF'o VII, jubiliejiniame, seime Cleveland'e. Buvo nutarta, kad ir toliau vienu svarbiausių „uždavinių (bus) remti lietuvių gimnazijas ir vargo mokyklas Europoje“; palaikyti minėtų būrelių veiklą, remiant Vasario 16-osios gimnaziją; skirti savo atstovą į tos gimnazijos kuratoriją. Dauguma seimo narių pritarė prelado Jono Balkūno minčiai, kad visus švietimo reikalus Europoje būtina sujungti ir kasmet tiems reikalams surinkti 100 000 dolerių²⁰². Tiesa, to įgyvendinti nepavyko, bet parama buvo skiriama.

BALF'o parama gimnazijai iki 1970 metų sudarė 398 895 dolerius²⁰³. Kiekvienais metais ši parama, remiantis organizacijos dokumentais, sudarydavo

198 BALF'o pirmininkės M. Rudienės pranešimas BALF'o jubiliejiniame seime 1985 m. spalio 12-13 d. Washington'e. *Ten pat*, d. 6, b. 1 (XXI seimas), l. n.

199 BALF'o XXII seimo, įvykusio 1989 m. spalio 14 d. Jaunimo Centre Chicago, Ill., Protokolas. *Ten pat*, b. 3 (XXII seimas), l. n.

200 Skirius, J. BALF'o parama Lietuvai 1990-2008 metais. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2015, nr. 2 (20), p. 47.

201 Bartusevičius, V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 523-525.

202 BALF'o dešimties metų jubiliejinio seimo, įvykusio 1954 m. lapkričio 26-27 d., Hotel Cleveland, Protokolas. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 5, b. 7 (VII seimas), l. n.

203 *BALFAS. Bendrojo Amerikos lietuvių šalpos fondo 25 metų darbo apžvalga*. Redagavo Domas Jasaitis. Brooklyn, N.Y.: spausdino Pranciškonų spaustuvė, 1970, p. 149.

Vokietijos lietuviai pasitinka BALF'o pirmininką prelatą dr. J. B. Končią Frankfurto aerouoste 1962 m. birželio 26 d. Pirmas iš kairės – Krašto valdybos narys J. Stankaitis, penktas – Vasario 16-osios gimnazijos direktorius dr. L. Gronis, septintas – kun. dr. A. Bernatonis ir Vasario 16-osios gimnazijos moksleiviai. H. Motgabienės nuotr. „Draugo“ redakcijos archyvas

apytikriai nuo 12% iki 35% BALF'o metinių piniginių išlaidų. Pavyzdžiui, 1955 m. BALF'as gimnazijai pasiuntė pinigais 30 213 dol. bei maisto produktų už 9 582 dol. (pieno miltelių – 5454 svarus, lydyto sviesto – 5313 sv., sviesto – 4472 sv., sūrio – 4530 sv. ir augalinių riebalų – 3592 sv.)²⁰⁴. Tai atitiko apie 12% bendros šalpos. Kan. J. Končius savo atsiminimuose pažymėjo, jog gimnazijos sandėlyje buvo sukauptos maisto atsargos, gautos iš BALF'o²⁰⁵. Gimnazistai buvo aprūpinti.

Tuo metu Vokietijoje dar veikė 20 vadinamųjų „vargo mokyklų“, kurias lankė 342 lietuviukai. Mokyklose buvo mokoma lietuvių kalbos, geografijos, gamtos mokslų, lietuviškų žaidimų, dainų ir šokių. Pamokos vyko šeštadieniais, o kai kur – ir kelis kartus per savaitę. Mokyklas rėmė JAV lietuviai, kurie, pavyzdžiui, 1955 m. per BALF'ą, suteikė 14 682 DM paramos. Tokių aukų dėka mokyklėlės ne tik išsilaikė, mokytojams buvo mokami kuklūs atlyginimai, apmokama už patalpas, šildymą ir švaros palaikymą, bet buvo sušelpiami ir vaikai, duodant jiems užkandžius ar po kelias markes ilgesniam laikui²⁰⁶.

1966 metais BALF'as Vasario 16-osios gimnazijai iš savo lėšų pradėjo skirti 3000 dol. per metus „duonai“, t.y. pirkti maisto produktams (vėliau mokėdavo po 300 dol. per mėnesį) bei 5000 dol. vienkartinę pašalpą, o taip pat tarpininkavo persiunčiant JAV lietuvių gimnazijai surinktas lėšas²⁰⁷. Gimnazija buvo remiama ne tik iki 1990 metų, bet ir vėliau. Siunčiamos sumos svyrudavo. Pavyzdžiui, 1978 m. už pirmus devynis mėnesius gimnazija gavo 12 639 dol., o 1989 m. – 25 464 dol.²⁰⁸ Tai lėmė iš rėmėjų surenkamų pinigų sumos.

204 BALF'o Europoje 1955 metų veiklos apžvalga. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 8 (VIII seimas), l. n.

205 Končius, J. B. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago: *Draugo* spaustuvė, 1966, p. 279.

206 BALF'o Europoje 1955 metų veiklos apžvalga. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 8 (VIII seimas), l. n.

207 BALF'o XIII seimo, įvykusio 1966 m. lapkričio 26 d. Chicago'je, Jaunimo Centro namuose, Protokolas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 5, b. 13 (XIII seimas), l. n.

208 BALF XIX seimo, įvykusio 1978 m. spalio 29 d. Chicago'je, Protokolas. *Ten pat*, b. 21 (XIX seimas), l. n.; BALF'o XXII seimo, įvykusio 1989 m. spalio 14 d. Jaunimo Centre, Chicago, Ill., Protokolas. *Ten pat*, d. 6, b. 3 (XXII seimas), l. n.

Kad gimnazija galėtų pritraukti daugiau mokinių, BALF'ui pavyko iškovoti lengvatų mokinių tėvams. BALF'as priiminėjo tėvų siunčiamą mokestį už vaikų išlaikymą gimnazijoje. O šiuos pinigus, kaip ir visas aukas BALF'ui, tėvai galėjo nusirašyti nuo pajamų mokesčių. Be to, iškilus svarbiems atvejams, BALF'as atskiriems mokiniams suteikdavo didesnę paramą, pavyzdžiui, apmokant jų keliones, suteikiant stipendijas. Kai 1985 m. vasarą gimnazija nukentėjo nuo gaisro, jai per BALF'ą buvo pasiūsta seselių kazimieriečių Chicago'je dovana – 300 lietuviškų knygų²⁰⁹.

BALF'o pirmininkė M. Rudienė kalbėjo: „Balfas, kaip ir bendrai Amerikos lietuviai, yra sudėję daug vilčių į Vasario 16-tos gimnaziją. Ir tikimės, kad ji laikysis ir liks lietuviška, ir patriotiška“²¹⁰.

BALF'as šelpė lietuvius nepriklausomai nuo to, kur jie gyveno. Parama ėjo ne tik į Europą, bet ir į Pietų Ameriką, Aziją, Australiją, – iš kur tik sklido pagalbos šauksmas. Pasiaukojančiai dirbo BALF'o veiklos organizatoriai, šalpos davėjai ir žmonės, kurie savo laisvalaikį auکوjo daiktų atrinkimui ir siuntinių pakavimui organizacijos skyriuose.

Be jau minėtų veikėjų organizacijos veikloje reiškėsi Stasys Lūšys, Jonas Kruzė, Jonas Valaitis, kun. Lionginas Jankus, Povilas Labanauskas, Kazys Baltramaitis, Alena Devenienė, Juozas Ginkus, dr. Elena Armanienė, Dalia Bobelienė, vyskupas Ansas Trakis, Vytautas Kasniūnas, Valerijonas Šimkus, kun. Pranas Geisčiūnas, Albinas Dzironis, Vytautas Abraitis, dr. Antanas Škėrys, Bronė Spūdienė, Vladas Pažiūra, Kostas Čepaitis ir daugelis kitų.

Lietuvių katalikų religinė šalpa (LKRŠ)

Kanauninkui dr. Juozui Končiui, BALF'o pirmininkui ir vienam iš Kunigų vienybės Pagalbos komiteto narių, pirmajam kilo mintis įkurti visiškai atskirą organizaciją, kurios pagrindinis tikslas būtų visokiais būdais padėti Katalikų Bažnyčiai ir tikintiesiems okupuotoje Lietuvoje. 1959 m. kovo 10 d. buvo įsteigtas Kunigų vienybės šalpos komitetas, kuris 1960 m. birželio 12 d. buvo pavadintas Lietuvos katalikų religine šalpa (*Lithuanian Catholic Religious Aid, Inc.*).

J. Končius parašė organizacijos statutą ir veiklos taisykles. Aktyviai prisidėjo vyskupas V. Brizgys, prel. J. Balkūnas, kunigai J. Aleksiūnas, dr. M. Ražaitis, dr. T. Narbutas, N. Pakalnis, J. Gurinskas bei visų Lietuvos vyskupijų atstovai kunigai. LKRŠ įstaiga atidaryta Brooklyn'e, o vėliau, nuo 1978 m., perkelta į Maspeth'ą, N.Y. Įregistruota New York'o valstijoje. Šalpos reikalų vedėjo pareigas

209 BALF'o pirmininkės M. Rudienės pranešimas BALF'o jubiliejiniame seime 1985 m. spalio 12-13 d. Washington'e. *Ten pat*, d. 6, b. 1 (XXI seimas), l. n.

210 *Ten pat*.

LKRŠ štabas. Pirmoji eilė iš kairės: Gintė Damušytė, vysk. Paulius Baltakis, Rūta Virkutytė, Marijona Skabeikienė; antroji eilė iš kairės: Ramunė Adams, kun. Kazimieras Pugevičius, Viktoras Nakas, Andrius Adams, Rasa Razgaitienė. *Lietuvių katalikų religinės šalpos veiklos fragmentai 1961-2011 m. New York, 2012, p. 21*

užėmė kun. Stasys Raila (nuo 1976 m. – kun. K. Pugevičius). Jiems talkino Elena Milukienė, Rima Bružienė, Joana Pumputienė, Petras Minkūnas ir kiti savanoriai²¹¹. LKRŠ tikslas buvo remti kovojančią Bažnyčią Lietuvoje ir gelbėti už tikėjimą ir už tėvynės meilę spaudžiamus ir skriaudžiamus lietuvius; šelpiti persekiojamus tikinčiuosius, religinius vadovus Lietuvoje ir Sibiro tremtyje. Tikslas buvo aktyviai įgyvendinamas teikiant materialinę bei moralinę pagalbą lietuviams katalikams. Pirmoji parama vysk. V. Brizgio dėka buvo gauta iš JAV vyskupų, kurie globojo ir rėmė LKRŠ. Pradedant 1960 m. jie kasmet skyrė 20 000 dol.; nuo 1971 iki 1974 metų – 10 000 dol. Parama ateidavo iš vysk. Edward'o Swanstrom'o tvarkomo *Resettlement* fondo su sąlyga, kad patys lietuviai sutelktų ne mažiau lėšų savo veiklai. Jie pažadėjo remti lietuvius tikinčiuosius, aprūpinant juos Šv. Raštu ir kitomis religinėmis knygomis. Buvo pradėta rinkliava lietuvių parapijose ir net kai kuriose nelietuvių parapijose. Tokiu būdu, kaip prisiminė kun. S. Raila, „ir pavyko sutelkti reikiamas sumas LKRŠ išsiplėtusiai veiklai. Kai kuriais metais pasiseka sutelkti arti \$ 200.000 ar daugiau“²¹².

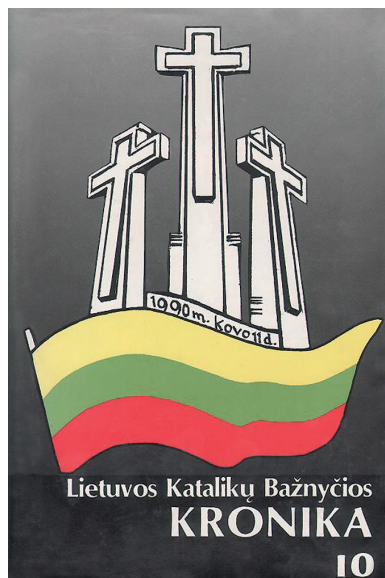
LKRŠ parama buvo įvairi: religiniai reikmenys Lietuvos dvasininkams, materialinė parama persekiojamiems dvasininkams, įkalintiems tikintiesiems ir jų šeimos. Sergantiems buvo siunčiami vaistai, vargstantiems – maisto produktai, kaliniams – drabužiai ir pan. Vien tik per 1982 m. LKRŠ pasiuntė daugiau kaip 100 000 dol. tiesioginės paramos Lietuvos Bažnyčiai, o 1989 m. tiesioginė parama jau viršijo 170 000 dol. Parama buvo siunčiama kasmet. Pavyzdžiui, iki 1977 m. buvo paremta 1514 Lietuvos ir Lenkijos lietuvių bažnyčių – vienkartiniais arba keliais siuntiniais (liturginių drabužių ir reikmenų: indai, taurės, monstrancijos, žvakidės, paveikslai, vėliavos, smilkytuvai ir kt.). Iki 1977 m. buvo sušelpę 1346 asmenys – vieni gavo vien-

211 St. R. Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1969, t. 36, p. 351; Raila, S. Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa. 20-ties metų veiklos apžvalga (1961-1981). *Aidai*, 1982, kovas-balandis, nr. 2, p. 132-133.

212 Raila, S. Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa. 20-ties metų veiklos apžvalga (1961-1981). *Aidai*, 1982, kovas-balandis, nr. 2, p. 133.

LDK lyderių suvažiavimas 1962. 06. 16-17 d. Cleveland'e. Sėdi iš kairės: Stasys Alšėnas, Julius Staniškis, Petras Kliorys, CK pirmininkas dr. Kazys Šidlauskas, prel. Mykolas Krupavičius, Pranas Vainauskas, dr. Vladas Litas; stovi iš kairės: Petras Tamulionis, Lionginas Leknickas, Petras Balčiūnas, Petras Maldeikis, Algirdas J. Kasulaitis, dr. Jurgis Balčiūnas, Pranas Povilaitis, Petras Stravinskas, Petras Žilinskas, Petras Gruodis. *Lietuviai krikščionys demokratai 1946–2008 m. Vilnius, 2013, p. 238.*

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika 10. Viršelis

kartinę paramą, kitiems parama siuntiniais suteikta daugiau kartų. Per tą laikotarpį buvo sušėlpta 1481 seselė-vienuolė²¹³. Dar viena reikšminga LKRŠ veiklos sritis buvo religinių knygų, katekizmų, maldaknygių, kitų religinių leidinių Lietuvos tikintiesiems leidyba. Okupuotoje Lietuvoje religinės tematikos leidinių leidimas buvo uždraustas. Iki 1977 m. organizacijos lėšomis buvo išleista ir išplatinta 48 404 įvairių religinių knygų²¹⁴. Taip pat spausdinami ir platinami religiniai paveikslėliai su maldelėmis už Lietuvą, informaciniai lapeliai lietuvių ir anglų kalbomis. Be jokios abejonės šalpa vyko iki pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Tačiau konkrečių duomenų apie LKRŠ šalpą paskutiniame XX a. dešimtmetyje rasti nepavyko.

LKRŠ vadovai visais įmanomais būdais skleidė informaciją apie persekiojamus lietuvius bei sunkią Bažnyčios padėtį Lietuvoje. Būdavo skelbiamos Aukos ir maldos dienos už Lietuvą, leidžiamas *Maldos kalendorius*, kuriame buvo sužymėtos visos laisvojo pasaulio parapijų, institucijų, draugijų ir vienuolių maldos už Lietuvą dienos ir valandos. LKRŠ rėmė Vatikano radijo lietuvišką skyrių, kuris į Lietuvą transliavo žinias iš *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos*²¹⁵. Siekiant suaktyvinti informacijos sklaidą, 1979 m. buvo įkurtas atskiras LKRŠ padalinys, pavadintas Lietuvos informacijos centru.

213 *Lietuvių katalikų religinės šalpos veiklos fragmentai 1961-2011m. – Lithuanian Catholic Religious Aid. A Mosaic of Works.* Queens, New York, USA, 2012, p. 18-19.

214 *Ten pat*, p. 19.

215 *Ten pat*, p. 20.

Parama disidentams ir pabėgėliams iš Sovietų Sąjungos

5-ojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje stiprėjant represinėms priemonėms, nukreiptoms prieš rezistencinį judėjimą ir silpstant tautos pasipriešinimui komunistiniam režimui, dalyje Lietuvos gyventojų brendo mintis kaip nors ištrūkti iš Sovietų Sąjungos. Pirmieji sėkmingi lietuvių mėginimai pabėgti jau fiksuojami 6-ojo dešimtmečio pradžioje. Pabėgti buvo mėginama keliais būdais: jūros keliu (lietuviams paliekant laivus), turistinių kelionių metu ir nuvarant lėktuvą. Pabėgusieji prašė užsienio valstybės vyriausybės suteikti politinę prieglobstį²¹⁶. Pabėgėlių didžioji dauguma tikėjosi tolesnį savo gyvenimą siėti su JAV. Tam įtakos turėjo gausi lietuvių diaspora ir JAV valdžios kieta pozicija Sovietų Sąjungos atžvilgiu. Archyvinė, spaudos medžiaga, prisiminimai rodo, kad JAV lietuviai jų nepaliko likimo valiai, nuoširdžiai jais rūpinosi, bent pradžioje jiems visiems padėjo pinigais ir įsikurti, susirasti darbą, o jų vaikams – mokyklas. Be to, lietuvių diplomatai jiems nemokamai įteikdavo Lietuvos pasus (tuo pačiu paimdami saugoti jų sovietinius pasus).

Pirmieji sėkmingi pabėgėliai, apie kuriuos plačiai rašė JAV spauda, buvo 1951 m. birželio mėn. trys lietuviai jūreiviai – Lionginas Kublickas, Juozas Grišmanauskas ir Edmundas Paulauskas – Švedijos teritoriniuose vandenyse iš žvejybinio tralerio valtį pabėgę į Eland'o salą, o vėliau, t.y., 1952 m. vasario 28 d., atvykę į New York'ą. Jūrininkus globojo ALT'a, BALF'as ir pavieniai išeiviai. Jie važinėjo po lietuvių telkinius (iš viso aplankė 50) ir per radiją skelbė žinias apie žmogaus teisių pažeidimus okupuotoje Lietuvoje, ragino palaikyti Lietuvos partizanus. J. Grišmanauskas parašė dvi knygas: *Tolimieji kvadratai* ir *Lietuvos partizanų dainos*. Taip pat 1953 m. išleido knygelę anglų kalba – *Voyage to Freedom*²¹⁷.

Garsiausi pabėgėliai – tai Jonas Pleškys, Pranas ir Algirdas Brazinskai, Simas Kudirka. Daugiausia pabėgusių tautiečių fiksuojama 7-9 dešimtmečiais. Tai Antanas A. Bartusevičius, Juozas Miklovas, Juozas A. Bružas, Jurgis F. Vaitkevičius, Juozas Gurskas, Zigmas A. Butkus, Antanas Moskapetris, Lionginas Morkūnas, Jonas Stankevičius, Aloyzas Jurgutis, Ričardas Andrišiūnas, Antanas Pranckevičius, Vladas Šakalys, Kazys Ėringis, Algirdas Statkevičius, Vytautas Skuodis ir daugelis

Edmundas Paulauskas, Lionginas Kublickas ir Juozas Grišmanauskas 1952 m. vasario 13 d. New York'e. „Draugas“, 2015, balandžio 7, nr. 47, p. 10

216 Fabijonavičiūtė, A. Lietuvos gyventojų pabėgimai ir mėginimai ištrūkti iš Sovietų Sąjungos. Genocidas ir rezistencija. 2001, nr. 2 (10), p. 130

217 Indreika, G. Laisvės žvejai. *Draugas*. 2015, balandžio 7, nr. 41, p. 10-11.

BALF'o 30 metų minėjimas-koncertas Cleveland'e 1974 m. spalio 26 d. Iš kairės – adv. J. Smetona, A. Puškoriūtė, pabėgėlis iš Lietuvos A. Jurgutis, M. ir A. Rudžiai, V. ir O. Jokubaičiai. „Draugo“ redakcijos archyvas

Algirdas Brazinskas, VLIK'o pirmininkas Juozas K. Valiūnas ir Pranas Brazinskas 1971 m. „Amerikos lietuvis“. 2005, spalio 15, nr. 42, p. 22.

kitų. Praktiškai kiekvienam būtų galima skirti po plačią, intriguojančią studiją, pasakojant jų skaudžius nuotykius, gyvenimiškas patirtis. Atsidūrę JAV jie įsiliejo į išeivijos gyvenimą, daugiau ar mažiau dalyvavo jų renginiuose, kai kurie gana aktyviai reiškėsi antisovietinėje veikloje. Ir už tai jiems buvo teikiama JAV lietuvių politinių organizacijų parama.

Pavyzdžiui, 1972 m. Turkijos teismui sprendžiant Brazinskių likimą, aktyviai dalyvavo VLIK'as, jų reikalams išleidęs 20 tūkst. dolerių, BALF'as nedideles sumas ir spaudą siuntė tiesiogiai Brazinskam. VLIK'o pirmininkas J. K. Valiūnas davė užstatą po 5000 dolerių už kiekvieną Brazinską, paleidžiant juos iš Bostono kalėjimo už nelegalų atvykimą į JAV. Buvo pasamdyti advokatai jų bylai tirti. Lietuvių išeivijos organizacijos labai stengėsi juos materialiai remti. Jau per pirmąją jų spaudos konferenciją *Laisvės žiburio* direktorius Romas Kezys jiems įteikė 335 dol. ALT'a kreipėsi į JAV prezidentą Gerald'ą Ford'ą su prašymu suteikti Brazinskam politinių pabėgėlių statusą²¹⁸.

Plataus atgarsio Amerikoje susilaukė nesėkmingas Simo Kudirkos pabėgimas iš laivo „Tarybų Lietuva“ 1970 m. pabaigoje. Lapkričio 29 d. *Amerikos balso* laidoje pranešta, kad Baltijos tautų kilmės amerikiečiai surengė demonstraciją, protestuodami prieš JAV pareigūnų atsisakymą politinę globą suteikti jos paprašiu-

218 Fabijonavičiūtė, A. Lietuvos gyventojų pabėgimai ir mėginimai ištrūkti iš Sovietų Sąjungos. *Genocidas ir rezistencija*. 2001, nr. 2 (10), p. 135-136

siam lietuviui jūrininkui. Protesto demonstracijos vyko Boston'e, Philadelphia'joje, Cleveland'e, New York'e, Chicago'je. Dėmesys buvo atkreiptas spaudoje, per televiziją ir radiją, piktinosi ir kai kurie Kongreso nariai. JAV lietuvių organizacijų vadovybė gruodžio 6-ąją, kai JAV pakrančių apsauga leido rusams susigrąžinti S. Kudirką, paskelbė tautinio gedulo dieną²¹⁹. O kai S. Kudirka buvo nuteistas laisvės atėmimu 10 metų ir konfiskuotas turtas, iševiją susirūpino remti jo šeimą – žmoną ir du vaikus. Ne tik lietuviškoje, bet ir angliškoje spaudoje pradėjo rodytis informacijos apie S. Kudirkos ir jo šeimos likimą. Spaudos paveikti aukas pradėjo siųsti ir amerikiečiai. 1972 m. S. Kudirkos šeima pasirūpinti įsipareigojo BALF'as ir per tarpininkus pradėjo siųsti siuntinius: šokoladą, audinius, megztukus, siūlus, skareles ir kt. (kiekvienas siuntinys – 250 dol. vertės). Tačiau S. Kudirkai lageryje padėti negalėjo, to neleido sovietų tvarka²²⁰. Dėka naujo JAV prezidento pastangų 1974 m. su šeima atvykusiam į JAV S. Kudirkai buvo pradėtos rinkti aukos – įkurtas aukoms S. Kudirkos šeimai rinkti komitetas Chicago'je, vadovaujamas dr. Gedimino K. Baluko. Atvykimo proga S. Kudirkai buvo įteiktas 9162 dol. ir 59 ct. čekis²²¹. S. Kudirka įvardintas „ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio laisvės kovos simboliu, didvyriu“ ir buvo prašomas „kiek tik jėgos ir sąlygos leis, ir toliau informuok laisvės pertekusius Vakarų apie vergiją, kurią kenčia pavergtoji Lietuva“²²². Finansinė parama (iševijų aukos) buvo teikiama ir toliau. Simo Kudirkos istorija susilaukė plataus aprašymo anglų ir lietuvių kalbomis²²³. Apie garsiausio Lietuvos bėglio

Motelių ir vaikų demonstracija prie SSRS generalinio konsulato New York'e už Simą Kudirką. „Draugo“ redakcijos archyvas

219 Ten pat, p. 142

220 Amerikiečiai pagelbsti Simui Kudirkai (informacija apie JAV spaudą). LTSC/PLA, BALF fondas, d. 44, b. 9 (Kudirka, Simas), l. n.; 1972 09 25 BALF Reikalų vedėjo J. Bagdono konfidencialaus laiško BALF įgaliotiniui J. Beliniui Grand Rapids'e nuorašas. Ten pat; 1972 12 19 BALF reikalų vedėjo J. Bagdono laiško p. Sidrienei nuorašas. Ten pat.

221 1975 03 13 G. K. Baluko laiško S. Kudirkai į Niujorką nuorašas. Ten pat.

222 Ten pat.

223 Ruksenas, A. *Day of Shame*, New York: David McKay Company, Inc., 1973, 508 p. (knygos vertimas – Rukšėnas A. *Gėdos diena* /iš anglų k. vertė Dalia Uržaitė. Vilnius: Obuolys, 2013, 528 p.).

Simas Kudirka susitiko su prezidentu Gerald'u Ford'u. „Draugo“ redakcijos archyvas

1975 m. Balzeko muziejuje S. Kudirkai įteiktas „Metų žmogaus“ apdovanojimas. Iš kairės – vicekonsulė Marija Krauchunas, Liusė Dargienė, Simas Kudirka, generalinis konsulas Anicetas Simutis ir Stanley Balzekas, jr. „Draugo“ redakcijos archyvas

S. Kudirkos rizikingą šuolį iš sovietų laivo 1978 metais JAV buvo sukurtas vaidybinis TV filmas „Simo Kudirkos pabėgimas“, kuriame pagrindinį lietuvių vaidmenį atliko „Hollywood“ žvaigždė Alan'as Arkin'as; filmas, laimėjęs du „Emmy“ apdovanojimus, plačiai rodytas kino festivaliuose²²⁴.

Plačiai pasaulio ir išeivijos spauda 1980 metais rašė apie lietuvių disidentą Vlado Šakalio pabėgimą iš SSRS per Suomiją ir Švediją. Atvykusį į JAV jį globojo JAV lietuvių organizacijų vadovai, jis susitikinėjo su įvairių telkinių lietuviais Washington'e, Los Angeles, New York'e, Chicago'je, Otta-va'oje, Toronto'e, Hamilton'e, Lietuvos diplomatais S. Bačkiu, A. Simučiu ir V. Čekanausku, kalbėjo Raimundo Lapo radijo programoje Chicago'je ir *Laisvės žiburio* programoje New York'e; teikė savo pareiškimus apie padėtį Lietuvoje spaudai. Susitiko su S. Kudirka, Aušra Jurašiene, Romu Giedra ir kitais politiniais pabėgėliais. Aktyviai dalyvavo BALF'o renginiuose²²⁵. Spalio 19 d. Chicago'je vykusiame Lietuvos atgimimo sąjūdžio Seniūnų tarybos suvažiavime V. Šakalys buvo priimtas leidinio *Laisvoji Lietuva* redakcijos bendradarbiu, nes iš jo išeivija

„galės išgirsti ne tokią „Lietuvą“, kurią nuvažiavusiems į Kapsuko kursus Vilniuje nušviečia lituanistikos lektoriai ar nuvažiavusių ekskursijų parinkti palydovai, bet apie tokią Lietuvą, kuri kovoja, kenčia, miršta ir nekapituliuoja“. LAS Seniūnų taryba V. Šakaliui įteikė 1200 dol. jo veiklai paremti²²⁶.

1981 m. atvykusį į JAV dr. Kazį Ėringį ėmėsi globoti BALF'as ir tuojau jį įtraukė į išeivijos renginius. Pavyzdžiui, 1981 m. lapkričio 14-gruodžio 16 dienomis K. Ėrin-

224 Grigaitytė, L. Garsus bėglys – vaikščiojantis istorijos vadovėlis (2014 04 02) <http://www.mususavaite.lt/garsus-beglys-vaiksciojantis-istorijos-vadovelis> (žiūrėta 2017 09 26)

225 Vladas Šakalys. *ELTOS informacija. VLIKO Informacijos Tarnyba. Speciali laida*. 1980, spalio 16, p. 1-2; Vlado Šakalio odisėja. *Darbininkas*. 1980, rugsėjo 12, nr. 37, p. 3.

226 LAS Seniūnų tarybos suvažiavimas (iškarpa iš žurnalo *Laisvoji Lietuva*). LTSC/PLA, BALF fondas, d. 45, b. 3 (Vladas Šakalys), l. n.

Lietuvių demonstracija, reikalaujanti išlaisvinti Vytautą Skuodį. Chicago, 1981 m., rugpjūčio 17 d. P. Maletos nuotrauka. Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vitalija Stravinskienė. Vilnius, 2004, p. 230.

Iš sovietinio lagerio į JAV atvykęs kun. Alfonsas Svarinskas. Iš kairės: Ronald Reagan'as, Alfonsas Svarinskas ir Angelė Nelsienė Washington'e. Lidija Veličkaitė. Filmas apie kunigą legendą – monsinjorą Alfonsą Svarinską. „Draugo“ priedas „Kultūra“. 2018, vasario 10, nr. 7, p. 6.

gis dalyvavo 10 renginių Los Angeles, Chicago'je, Florida'oje ir kt.²²⁷ BALF'o pakvies-tos disidentui aukojų išeivijos organizacijos ir pavieniai asmenys. Turimi dokumentai rodo išeivijos dosnumą: nuo 1981 m. rugsėjo 5 d. iki 1994 m. sausio 25 d. „aukos, skirtos dr. Kaziui Ėringiui ir šeimai“ bei banko procentai sudarė 65 613 dol. ir 70 ct.²²⁸, neskai-tant tų lėšų, kuriomis K. Ėringis pasinaudojo gyvendamas Amerikoje. O štai dr. Algir-dui Statkevičiui JAV lietuviai per BALF'ą 1987 m. gruodžio 1 d.-1988 m. lapkričio 14 d. suaukojo 9684 dol. ir 14 ct.²²⁹. Aukojų 79 asmenys ar šeimos. Aukų sumos svyravo nuo 20 iki 250 dolerių. Pavyzdžiui, dr. Danguolė Surantienė iš Rockford, IL, atsiuntė net 500 dolerių²³⁰. Aukos buvo renkamos ir vėliau, jam lankantis telkiniuose ir skaitant paskaitas. Pinigai, susitarus su A. Statkevičiumi, buvo saugomi banke dėl procentų. Apie juos buvo vengiama viešai kalbėti, kad nebūtų prarasta valdžios šalpa (maisto

227 Dr. Kazio Ėringio Kalendorius (1981). LTSC/PLA, BALF fondas, d. 47, b. 7 (Dr. K. Ėringis (I)), l. n.

228 2000 04 18 BALF pirmininkės M. Rudienės laiško K. Ėringiui į Vilnių nuorašas. *Ten pat*.

229 Lietuvių Gydytojų suorganizuotos rinkliavos Dr. Algirdo Statkevičiaus fondui BALF'o Centre gautos aukos. *Ten pat*, d. 45, d. 2-3 (Algirdas Statkevičius), l. n.

230 Aukų sąrašai Nr.1-3. *Ten pat*.

kuponais ir sveikatos draudimu). Dalis pinigų tam tikru laiku A. Statkevičiui ir jo šeimai buvo išmokama. Iki 1992 m. sąskaita banke pasiekė 16 485 dol. ir 36 ct.²³¹

Panašių pavyzdžių buvo kur kas daugiau. Visiems pabėgėliams lietuvių išeivija rodė užuojautą, rėmė juos. Pabėgėliams Europos šalyse BALF'as pirmiausia siųsdavo 100-250 dolerių čekius būtiniausiems reikalams, pažymint, kad „Balfas teikia pašalpą labiausiai jos reikalingiems lietuviams pagal savo išteklius“²³². Taip pat apmokėdavo kelionės iš Europos į JAV išlaidas, padėdavo sutvarkyti atvykimo į JAV dokumentus ir išgauti oficialų politinio pabėgėlio statusą, išrūpindavo JAV valdžios šalpą ir sveikatos draudimą, surasdavo Amerikoje laikinus globėjus, kol atvykęs įsikurdavo. Be to, sumokėdavo už laikino buto nuomą ir buitines paslaugas, nupirkdavo buities reikmenis ir baldus, kai kada padengavo ir globėjų patirtas išlaidas²³³. Vargiai ar kas besuskaičiuos, kiek buvo išleista išeivijos pinigų remiant disidentus ir politinius pabėgėlius. Bendra suma tikriausiai siekė milijonus dolerių.

JAV lietuvių siuntiniai ir piniginė parama giminėms Lietuvoje

Nuo seno išeivijoje buvo susiklosčiusi tradicija remti savo artimuosius, siunčiant į Lietuvą siuntinius ir pinigus (perlaidomis arba laiškuose). Karo metais ši tradicija laikinai nustojo veikusi. O pokaryje, kai Lietuva antrą kartą tapo okupuota, postalininiu laikotarpiu, siuntinių tradicija vėl atgijo, bet kur kas sudėtingesnėmis sąlygomis. JAV lietuviai pradėjo gauti laiškus iš Lietuvos su prašymais vaistų, drabužių, avalynės ir kitų reikmenų. Kaip rašoma viename Lietuvos diplomatų susirašinėjimo dokumente, 1955 m. „laiškų gavėjai ir net jų kaimynai šoko siųsti paketus Lietuvon – užvertė siuntiniais agentūras“, ir jau neišvengiamai „siuntinių siuntimo reikalą tenka svarstyti – jis darosi aktualiu“²³⁴.

Siuntiniai iš JAV. Siuntinius iš JAV išeiviai galėjo į Lietuvą siųsti per paštą arba per Sovietų Sąjungos agentūrą JAV. Jeigu siuntiniai buvo siunčiami per JAV paštą, tai gavėjai Lietuvoje turėjo sumokėti muitą. Muitas buvo labai aukštas. Retas kuris įstengdavo sumokėti. Siunčiant per sovietines agentūras, muitas ir kitos išlaidos buvo apmokamos siuntėjo: muitas likdavo komunistinei valstybei, o pakavimo, inspektavimo ir kitos išlaidos – agentūrai. Naujų daiktų siuntimas kainuodavo maž-

231 1989 03 15 BALF pirmininkės M. Rudienės laiško dr. A. Statkevičiui Chicago'je nuorašas. *Ten pat*; 1992 02 28 BALF pirmininkės M. Rudienės laiško R. Statkevičiūtei-Lapkieniei Chicago'je nuorašas. *Ten pat*.

232 1974 06 21 BALF pirmininkės M. Rudienės laiškas S. Lozoračiui Romoje nuorašas. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 44, b. 5 (Aloyzas Jurgutis), l. n.

233 1986 05 29 BALF pirmininkės M. Rudienės laiško D. Pareigienei ir Rimkų šeimai į Berwyn, IL, nuorašas. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 43, b. 4 (Ričardas Andrišiūnas), l. n.

234 1955 11 17 Lietuvos konsulo P. Daužvardžio Chicago'je laiško Lietuvos pasiuntiniui B. K. Balučiai Londone nuorašas. *LTSC/PLA*, Lietuvos konsulato Chicago'je fondas, d. 3, b. 13 (Siuntiniai Lietuvon 1955-1971 m.), l. n.

PARCEL DEPARTMENT GLOBE TRAVEL SERVICE

1991 BROADWAY
NEW YORK 23, N. Y.

JAN 1958

1957m Gruodžio 27 d.

Gerbiamieji;

Turėdama asmeniską patyrimą siunčiant siuntinius savo giminėms Lietuvoje, noriu nuoširdžiai rekomenduoti Globe Travel Service, Parcel Dept. New York City. Siuntiniai, apmokant muitą čia, apsieina brangiai ir todėl mes turime pilną teisę reikalauti užtikrinimo, kad jie pasieks mūsų gimines pilnoj tvarkoj ir skubiausiu keliu.

Mr. Maurice Rifkin, prezidentas Globe Travel Service, prieš keletą savaicių sugrįžo iš Sov. Sąjungos, kur jis vedė derybas su Inturistu. Tyrinedamas dovanų siuntinių situaciją jis rado, kad tūkstančiai siuntinių grąžinami į J. A. V-bes, todėl, kad jie būna netinkamai supakuoti, nekorektiškai įkainuoti, ar netinkamai dokumentuoti. Todėl yra ypatingai svarbu, kad veiktumėte su rimta firma, kurios vienintelis interesas yra kliento patenkinimas ir kuri per 25 metus sukūrė puikią reputaciją. Globe Travel Service yra vienintelė firma kuri apdrausta didelėje Apdraudimo Draugijoje ir mielai parodys kiekvienam klientui apdraudimo liudijimą.

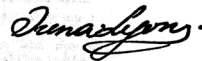
New Yorke musu motto yra: "Mes ne tik prižadame, bet darom!". Siuntiniai gauti per paštą įvertinami ir sąskaita išsiunčiama tą pačią dieną. Dėka patyrusiems tarnautojams mūsų klientai atiduodami siuntinius neturi laukti, nežiurint į klientų ir siuntinių skaičių. Darbas išpildomas rūpestingai ir pagal reguliacijas, kas užtikrina, kad Tamstų giminės gaus siuntinius be jokių atidėliojimų. Visi daiktai supakuojami ypatingai stiprioje dėžėse, kurios pasiekia Sov. Sąjungą pilnoj tvarkoj.

Dar daug galečiau parašyti apie Globe Travel Service sąžiningą patarnavimą, bet paprasyčiau Jūsų vienos malonės, kurios, užtikrinu, nepasigailosite. Prašau — išmeginkite Parcel Dept., Globe Travel Service, N.Y.C. ir įsitikinsite.

Kartoju: MES NE TIK PRIZADAM, BET DAROM!

Linkim Tamstoms laimingų ir sveikų Naujų Metų!

Su pagarba

Irena Lyons
Secretary

1957 m. gruodžio
27 d. firmos *Globe
Travel Service* New
York'e laiškas.
LTSC/PLA, Lietuvos
konsulato Čikagoje
fondas, d. 3, b. 13, l. n.

daug tiek, kiek kainuodavo patys daiktai²³⁵. Padėvėti daiktai buvo apmuitinami nuo 30% iki 80% daikto vertės. Pavyzdžiui, išsiųstas siuntinys (22 svarai), kuriame prekių vertė siekė 12 dol. ir 95 ct., siuntėjui kainuodavo 31 dol. ir 2 ct. (sovietinė rinkliava – 10% nuo prekių vertės – 1 dol. 30 ct., maitas – 10 dol. 79 ct., mokesčiai – 1 dol. ir 50 ct, leidimo mokestis – 84 ct., sovietinė rinkliava 1% – 27 ct., firmos patarnavimas – 7 dol., dezinfekcijos rinkliava – 1 dol. ir 50 ct., pašto persiuntimo rinkliava – 5 dol. ir 73 ct. bei draudimas 5% – 2 dol. ir 9 ct.)²³⁶. Tai buvo akivaizdus sovietų plėšikavimas,

235 1955 09 21 Lietuvos konsulo P. Daužvardžio laiško M. Žičkui Chicago'je nuorašas. *LTSC/PLA*, Lietuvos konsulato Chicago'je fondas, d. 3, b. 13 (Siuntiniai Lietuvon 1955-1971 m.), l. n.

236 Juozas. Siuntinėliai į Lietuvą (iškarpa iš *Tėviškės Žiburiai*, 1955 m. lapkričio 17 d.). *Ten pat*.

PATRIA GIFT PARCEL CO.

3741 West 26th Street
Chicago 23, Illinois, U.S.A.
Phone: CRawford 7-2126

Padėkime artimiesiems
Lietuvoje ir Sibire!

SIUNČIAME Į LIETUVĄ, Sovietų respublikas, Rytų ir Vakarų Vokietiją, Lenkiją, Čekoslovakiją, Jugoslaviją, Izraelį, Austriją ir kitur pilnai apmokėtus ir 100% apdraustus angliškų medžiagų, avalynės, dviračių, laikrodžių, muzikos instrumentų, vaistų ir maisto siuntinius iš Anglijos, Švedijos, Danijos, Šveicarijos ir kitų valstybių. Pavyzdžius galite pamatyti mūsų įstaigoje.

Ypatingai gerus ir pigius standartinius maisto siuntinius siūlome užsakyti iš vienos labai patikimos Švedijos firmos, kurios sąžiningumą mums garantavo Švedijos Prekybos Rūmai. Švediškai siuntiniai Lietuvą pasiekia laike 5 savaitių.

Taip pat priimame, įvertiname ir tiesiog iš Chicagos siunčiame adresatui siuntėjo asmeniškai ar paštu mūsų įstaigon pristatytus medžiagų, naujų bei dėvėtų drabužių, avalynės ir kitų daiktų siuntinius, už kuriuos gavėjas nieko nemoka.

Siuntėjo ir gavėjo adresai atsiunčiant paštu turi būti labai aiškiai parašyti. Jei adresas rusų kalba geriausia pridėti laiško, gauto iš Rusijos, voką.

Vartoti drabužiai ir avalynė turi būti švarūs, gerai išskalbti ir išvalyti. (Siuntėjui pageidaujant mes galime labai gerai Jūsų drabužius išvalyti mūsų valykloje prieinamomis kainomis).

Plunksnų, kariškų spalvų drabužių, uniformų ir knygų nesiuočiame. Nepatariame siųsti tualetinio muilo (muitas \$1.99 svarui) ir kosmetikos, kurios muilas - 250%.

Drabužius suskirstyti taip, kad viename siuntinyje nebūtų daug didelių, pvz. 2 vatinės antklodės, ar keli stori žieminiai apsiaustai neįmanoma į standartines pašto dėžes įtalpinti. Taip, kad pageidautina kuo mažiausiai smulkesnių, papuošalų ir žaisliukų, kurių muilas 100%.

Ant daiktų neturi būti jokių siuntėjo padarytų įrašų - pastabų ar paaiškinimų.

Vienam asmeniui galima siųsti keletą siuntinių iš karto.

Siuntinio svoris be įpakavimo 19 svarų.

LIETUVIŠKAS IR SAŽINGAS PATARNAVIMAS.

Dirbame kasdien, išskiriant šventadienius ir sekmadienius, nuo 9 iki 6 val.

Siuntinių reklama – *Patria Gift Parcel Co.* Chicago'je lankstinukas – pirmas puslapis.

J. Skirius asmeninis archyvas

ir Lietuvos diplomatai bandė ieškoti būdų, kelių (per D. Britaniją, Vokietiją, Italiją, net Japoniją), kaip pigiau siųsti siuntinius į Lietuvą. Bet pigesnio kelio rasti nepavyko. Šiek tiek atpigo siuntimas nuo 1959 m. sausio 1 d., įsigaliojus naujiems SSRS muitų tarifams. Muitas jau buvo imamas ne nuo siunčiamų prekių vertės, bet pagal muitų lentelę, kurioje kiekvienai prekių rūšiai, neatsižvelgiant į jų vertę, buvo nustatytas tvirtas tarifas. Daugeliu atvejų naujasis muilas buvo žemesnis už iki tol veikusių²³⁷. Vėliau per agentūras pačioje Sovietų Sąjungoje galima buvo užsakyti jos pagamintų prekių bei maisto produktų, kaip dovaną savo giminėms Lietuvoje, šiek tiek pigiau. Siūlomos prekės: net automobiliai, motociklai, siuvamosios mašinos, šaldytuvai, radijo ir televizijos aparatai, foto aparatai, kilimai ir pan. Išeiviai galėjo padovanoti savo giminėms atostogų poilsį kurortuose ar gydymąsi sanatorijose. Išlaidas apmokėdami Amerikoje. New York'e net buvo atidaryta speciali paroda, kur Sovietų Sąjunga eksponavo savo prekes, kurias buvo galima užsakyti vietoje²³⁸. Tai buvo dar viena priemonė „ištraukti“ iš JAV lietuvių valiutą, bandant įsiūlyti savo produkciją.

Atsiradus dideliame kiekiui siuntinių, pradėjo kurtis specialios firmos, kurios turėjo sutartis su Sovietų Sąjungos „Inturistu“: *Central*

237 Apie naujuosius siuntinių į Lietuvą tarifus (iškarpa iš *Draugas*, 1958 m. gruodžio 27 d.). *Ten pat.*

238 Dovanos gamintos jūsų giminėms (iškarpa iš *Naujienos* (?). *Ten pat.*

Parcel Service ir *Patria Gift Parcel Co.* Chicago'je, *Parcels to Russia, Inc.* ir *Union Tours* New York'e, *Globe Travel Service* Philadelphia'joje ir kitos bei jų filialai JAV įvairiuose miestuose. Išeivija buvo perspėta: nepatartinta siųsti pinigų – dolerių, kuriuos SSRS valdžia žmonėms išmoka rubliais labai žemu kursu (1 dol. = 4 rubliai, kai tuo tarpu tikroji 1 rub. vertė buvo lygi 10 dolerio ct.). Už gautus pinigus Sovietų Sąjungoje nelabai ką galėjai nupirkti. Buvo patariama geriau siųsti daiktus, o geriausiai – padėvėtus, už kuriuos muitas yra žemesnis. Be to, sovietai už vaistų siuntimą ėmė žemiausią muitą – 25% vaistų vertės²³⁹. Mat vaistų Sovietų Sąjungoje labai trūko. Spauda, skatindama paketų siuntimą į Lietuvą, tuo pačiu perspėdavo, kad gauti siuntinius Lietuvos žmonėms gali būti pavojinga. Tai gali būti priežastimi įtarti „neišitikimybę“ Maskvos okupantams. Buvo patariama apsispręsti – siųsti paketą giminėms ar ne²⁴⁰. Bet ir tokie perspėjimai išeivijos nesustabdė, visi norėjo nors ir tokiu brangiu būdu padėti, palengvinti savo giminių sunkų gyvenimą Lietuvoje. Tiesa, pasiųsti siuntinius lietuviams tremtiniais Sibire nebuvo galima, kaip ir su jais palaikyti ryšį laiškais. Tremtiniais Sibire rūpinosi BALF'as per Tarptautinį Raudonąjį Kryžį.

Kiek teko sutikti senesnės kartos JAV lietuvių, kiek teko skaityti jų prisiminimų, visi kalbėjo, kaip jie ar jų tėvai siuntė siuntinius ir ne po vieną vienu kartu į Lietuvą savo giminėms²⁴¹. Reikia manyti, kad didžioji dalis išeivijos – ne tik dipukai, bet ir grynoriai – buvo įsitraukę į šią šalpos akciją. Viena JAV lietuvių visuomenės veikėja pasakojo, jog jos tėtis didžiąją dalį savo algos išleisdavo siuntiniams, siųsdamas krikšto vaikams, kurių turėjo daugiau kaip dvidešimt, nors ir pačio šeima sunkiai vertėsi. Pagrindinis motyvas – „jiems ten Lietuvoje dar sunkiau gyventi“. Siuntiniai Lietuvoje buvo priimami kaip dovanos ir kaip žinios apie artimuosius Amerikoje, kurie maudosi gėrybėse. Mažai kas pagalvodavo, kad tas gėrybes artimasis siųsdavo atimdamas iš savo vaikų vieną kitą prabangos daiktą. Ypač tai buvo akivaizdu pirmąjį imigracijos dešimtmetį, kol naujieji išeiviai patys susidorojo su elementariausiomis savos buities problemomis²⁴².

Kiek per okupacijos laikotarpį iš JAV buvo pasiųsta siuntinių, mes tiksliai nežinome – tai dešimtys ir dešimtys tūkstančių, kurių vertė buvo milijonai dolerių. Lietuvoje gyvenantiems tai buvo didelė parama. Dar 1960 m. spalio 4 d. pas konsulą P. Daužvardį Chicago'je užėjo Jurgis Paškauskas, kuris lankėsi Lietuvoje su antrąja vasaros komunistine ekskursija. Jis slapta papasakojo, kad JAV lietuvių siuntiniai „teikia didelę materialę ir moralę pagalbą – atmušą visokią okupantų propagandą“²⁴³.

239 Siuntiniai į Lietuvą. *Keleivis*, 1955, lapkričio 16, p. 6.

240 *Ten pat.*

241 Adamkus, V. *Likimo vardas – Lietuva: prisiminimai*. Kaunas: Santara, 1998, p. 70.

242 Aleksandravičius, Egidijus. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija*. Vilnius: Versus aureus, 2013, p. 482.

243 1960 10 05 Lietuvos konsulo P. Daužvardžio slaptos *Pro memoria* Lietuvos diplomatinei tarnybai nuorašas. *LTSC/PLA*, Lietuvos konsulato Čikagoje fondas, d. 3, b. 10 (Ekskursijos Lietuvon 1959-1982 m.), l. n.

Tai dar nereiškė, kad pasiųstas brangus siuntinys pasieks adresatą. Nemažai siuntinių dingdavo, o dideli jų kiekiai (skaičiuojama tūkstančiais) buvo gražinami į JAV, nes jie, sovietų nuomone, būdavo netinkamai supakuoti, nekorektiškai įkainoti ar netinkamai dokumentuoti²⁴⁴.

Išeivių susirašinėjimas su artimaisiais Lietuvoje. Įdomu, kad net Lietuvos garbės konsulas Julius J. Bielskis Los Angeles su savo artimaisiais Lietuvoje ryšius palaikė per laiškus ir siuntinius. Jau pats faktas – rašyti laiškus, o dar buvusios Lietuvos tarnautojui, kuris ir toliau darbuojasi buvusiai Lietuvai – į okupuotą kraštą – sunkiai suprantamas reiškinys. Matyt, prisirišimas prie dar gyvos senutės mamos ir seserų J. Bielskį 1957 m. lapkričio 18 d. vertė parašyti pirmąjį laišką į Lietuvą. Nuo tos dienos iki 1974 metų vyko susirašinėjimas (tiesa, negausus) ir dažnas siuntinukų siuntimas. Į siuntinukus buvo įdedamas ir siunčiamų daiktų sąrašas, kuriame dažnai buvo nurodoma, kas kam yra skiriama. O štai laiškuose iš Lietuvos jaučiamas didelis noras papasakoti apie savo gyvenimą, buitinius rūpesčius, apie gimines; daug dėkojimo už atsiųstus daiktus. Visų susižavėjimas atsiųstomis dovanomis savaime rodė, kad Lietuvoje gyvenimas nėra lengvas. O ir prašymai iš Lietuvos labai mandagūs, gana atsargūs, tiesiog užuominos. Apskritai laiškai iš Lietuvos spinduliuoja paprasto, likimo prispausto žmogaus gerumu²⁴⁵. Jeigu jau diplomatas, senosios kartos išeivis, ryžosi remti savo artimuosius, tai ką kalbėti apie eilinius, ypač tuos, kurie neseniai paliko savo Tėvynę, emigrantus ir jų jausmus likusiems Lietuvoje šeimos nariams, tolimesniems giminaičiams.

Mus jau yra pasiekusi tam tikra informacija apie susirašinėjimą laiškais. LSSR KGB duomenimis, 1956-1957 m. ryšį su užsieniu laiškais (daugiausia su JAV) palaikė 140 tūkst. Lietuvos gyventojų; per tą laiką Lietuvoje gauta ir patikrinta iki 720 tūkst. laiškų. Iš jų konfiskuoti 6238, kaip esantys antisovietinio turinio. 1960-1961 metais iš kapitalistinių šalių į Lietuvą atėjo 1 mln. laiškų, iš kurių konfiskuota 11 tūkst. Susirašinėtojų vis daugėjo – 1964 m. tokių buvo 350 000²⁴⁶. O štai 1968 m. ryšius su užsieniu palaikė 490 tūkst. LSSR gyventojų. 1972 m. tokių jau buvo 525 tūkst., 1980 m. užfiksuota 260 tūkst. žmonių, susirašinėjusių vien tik su giminėmis JAV. 1987 m. saugumiečiai konfiskavo 18 000 laiškų²⁴⁷. Giminaičių laiškai iš užsienio Lietuvos gyventojams – ne tik informacijos pasidalijimas, bet ir rimtas ženklas, kad „užsieniečiai“ jais domisi, rūpinasi; tam tikra prasme – tai moralinės ištvermės stiprinimas, teikiantis vilčių artimųjų susitikimui bei galimai materialinei paramai.

244 1957 12 27 *Global Travel Service* Siuntinių departamento sekretorės Irenos Lyons raštas. *LTSC/PLA*, Lietuvos konsulato Čikagoje fondas, d. 3, b. 13 (Siuntiniai Lietuvon 1955-1971 m.), l. n.

245 Skirius, J. *Julius J. Bielskis (1891-1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Vilnius: VPU leidykla, 2008 (2 leidimas), p. 219-221.

246 Juodis, D. *Šiapus ir anapus kordono. Sovietų saugumo veikla prieš lietuvių išeiviją 1945-1991 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 144.

247 *Ten pat*, p. 193.

Palikimų problemos sprendimo bandymai. Prieš okupaciją Lietuvoje gyvenantys įpėdiniai palikimus iš JAV dažniausiai gaudavo per Užsienio reikalų ministeriją, kuri, gavusi įpėdinių įgaliojimus ir reikalingus įpėdinystės įrodymus, Lietuvos konsulams pavesdavo atstovauti JAV įpėdiniams ir ginti jų interesus. Būdavo ir tokių, kurie vietoje URM kreipdavosi tiesiogiai į konsulus arba į advokatus Lietuvoje ar JAV arba į gimines Amerikoje. Paveldėtojas buvo laisvas elgtis su palikimu kaip jam naudinga: jis galėjo gautą palikimą pervesti į litus arba dolerius ir palikti JAV bankuose arba investuoti į akcijas ar paskolos popierius Amerikoje ar kitur. Okupacija šią tarptautiškai nusistovėjusią paveldėjimo procedūrą pakeitė iš pagrindų.

Į Baltijos šalyse gyvenančių žmonių, galinčių gauti palikimus iš JAV, teises pradėjo reikšti Sovietų Sąjungos konsulai. Tam pastojo kelią JAV valdžia. 1948 m. kovo 26 d. JAV Valstybės departamento aplinkraščiu visų valstijų gubernatoriams sakoma: „Valstybės departamentas niekada nepripažino Latvijos, Estijos ir Lietuvos inkorporavimo į SSRS, ko pasekoje neskaito sovietų konsularinių valdininkų ar jų advokatų turinčiais bet kokių teisių atstovauti Latvijos, Estijos ir Lietuvos piliečiams, kurie turi teisių į Jungtinėse Valstijose mirusių asmenų palikimus“²⁴⁸.

Apeidama šį potvarkį sovietų valdžia persiorientavo į privatų kelią, palikimų reikalus pavesdama tvarkyti tariamai privačiai advokatų tarnybai Maskvoje, sutrumpintai vadinamai „Injurkolegija“, kuri ir pradėjo reikšti pretenzijas į Baltijos valstybių piliečių palikimus. Ji turėjo savo agentūrą visoje Sovietų Sąjungoje, viena veikė ir Vilniuje. „Injurkolegija“ su viena stambia advokatų firma New York’e buvo sudariusi sutartį, pagal kurią firmai buvo leidžiama pasiimti 35% nuo išgauto palikimo, o „Injurkolegijai“ tekdavo dar 10%. Tad įpėdiniui belikdavo tik 55%, ir palikimas buvo išmokamas rubliais, skaičiuojant po 65-75 kapeikas už dolerį. Sovietų valdžia už palikimo pinigus paveldėtojų leisdavo be eilės įsigyti rusišką automobilį, kai kurių deficitinių prekių. Likusių pinigų kontrolę vykdė sovietų valdžia. Taigi įpėdinis, gaudamas palikimą, būdavo apiplešiamas, nes jo nuosavybės teisės buvo labai apribojamos²⁴⁹.

Siekdami kažkiek apriboti New York’o advokatų firmos pastangas milijonus dolerių pasiimti sau ir dar dalį palikimo siųsti į komunistinės valstybės išdą, išeivijos vadai ir Lietuvos diplomatai dėjo pastangas padėti ir tiems, kas palieka palikimą, ir tiems, kas jį gauna. Generalinis konsulas A. Simutis buvo paruošęs apžvalgą *Kas žinotina dedant pastangas apsaugoti palikimus nuo pakliuvimo į okupantų rankas*, kuria pasinaudojo teisininkas P. Šulas, parengdamas ir išleisdamas knygą *Kaip sudaromi testamentai*. BALF reikalų vedėjas kun. P. Geiščiūnas, įvertindamas šios knygos pasirodymą, rašė autoriui: „Tikiuosi, kad šios knygos išpopuliarinimas uždės ants-

248 Nešelpkite okupanto. Palikimų pervedimo problemos bandant apsaugoti Lietuvoje gyvenančius paveldėtojus nuo okupanto apiplėšimo. *Garsas*, 1987, kovas, nr. 3, p. 4.

249 *Ten pat.*

Yra surastas kelias siuntiniams siųsti į Lietuvą ir kitus kraštus BALF'ui tarpininkaujant. Tuo tarpu yra dviejų rūšių siuntiniai:

- I. 1/ Bonka STARKOSAN /daug geležies turis gerimas organizmo sustiprinimui/ 500 gramų netto
2/ Šokolado 300 gramų
3/ Dežutė sviesto 450 gramų netto
4/ Kiaulienos taukų 450 gramų netto
5/ Cukraus 500 gramų
6/ Ryžių 700 gramų
7/ Arbatos 100 gramų
8/ Pipirų 100 gramų
9/ Kavos ekstrakto 48 gramai netto
10/ Du gabalai skalbiamo muilo po 300 gramų
11/ Multivitamin tablečių 100
12/ Dvi poros moteriškų nylon kojinių

Tokio siuntinio kaina su paruošimu, įpakavimu, persiuntimu bei visais mokesčiais į Lietuvą ir Europos Rusiją - \$21,00.

Jei siuntinys būtų siunčiamas į Azijos Rusiją, tai dėl persiuntimo išlaidų padidėjimo, jo kaina būtų - \$22,00.

- II. 1/ Kavos pupelių 500 gramų
2/ Arbatos 100 gramų
3/ Kakao /be cukraus/ 500 gramų
4/ Būčių medaus 500 gramų brutto
5/ Dvi dežutės šveicariško sūrio po 250 gramų
6/ Dežutė sviesto 550 gramų brutto
7/ Dežutė margarino 500 gramų brutto
8/ Šokolado 300 gramų
9/ Bonka STARKOSAN 250 gramų netto
10/ Cukraus 250 gramų
11/ Dvi poros moteriškų nylon kojinių
12/ Vitamin B 12 100 tablečių

Tokio siuntinio kaina su paruošimu, įpakavimu, persiuntimu bei visais mokesčiais į Lietuvą ir Europos Rusiją - \$22,00.

Jei siuntinys būtų siunčiamas į Azijos Rusiją, tai dėl persiuntimo išlaidų padidėjimo, jo kaina būtų - \$23,00.

Siuntinius gali užsisakyti gyvenantieji Amerikoje, Kanadoje ir kitur. Užsakant, reikia BALF'o centrui atsiųsti rusų ir lietuvių raidėmis parašytą to asmens adresą, kuriam siuntinys užsakomas, adresą siuntėjo - užsakytojo ir reikiamą sumą pinigų. Kai BALF'o centras tuos dalykus gaus, tuojau atliks reikalingus formalumus, ir siuntinys bus išsiųstas.

BALF'o Centro Įstaiga
105 Grand Street, Brooklyn 11, New York

BALF'o pranešimas
siuntinių reikalu į
Lietuvą. LTSC/PLA,
Lietuvos konsulato
Čikagoje fondas, d. 3,
b. 13, l. n.

nukį ant raudonojo šuns nasrų, kad jis negraipstytų tėvynėi gyvenantiems skirtų palikimų²⁵⁰. Mat Lietuvos atstovybės JAV rekomenduodavo tiems, kurie norėjo užrašyti savo palikimą giminėms Lietuvoje, jį užrašyti BALF'ui arba skirti jį bent testamentu vykdytoju. Testamentus sudarantieji BALF'o naudai privačiuose laiškuose paprastai nurodydavo, kam ir kokiomis dalimis pervesti neva BALF'ui užrašytąjį palikimą. Generalinis konsulas A. Simutis, kuris dažniausiai tvarkė išeivių palikimus, pageidavo iš BALF'o keistis palikimo dokumentais, siekiant daugiau garantijų, kad testatoriaus valia tikrai bus įvykdyta²⁵¹.

250 1968 01 16 A. Simučio iš New York'o laiško nr. 80/10-G P. Šului Chicago'je nuorašas. LTSC/PLA, BALF fondas, d. 56, b. 1 (Testamentai), l. n.; 1969 05 23 P. Geiščiūno iš Brooklyn'o laiško P. Šului į Chicago'ą nuorašas. *Ten pat*.

251 1968 09 25 A. Simučio iš New York'o laiškas nr. 1788/10-1 BALF Valdybai. *Ten pat*.

1973 m. A. Simutis viešai spaudoje pavyzdžiais aiškino JAV lietuviams, kad paveldėtojai Lietuvoje atitenka tik dalis palikimo, kai nėra nurodyta testamentu vykdytojo (patikėtinio) – draugo, organizacijos, banko ar šalpos institucijos. Jis dar kartą visiems priminė, kad testamentus reikia surašyti taip, jog prie jo negalėtų prisitaikyti SSRS interesams atstovaujantys advokatai ir jų agentai. Net rekomendavo stambesnę palikimą paskirstyti – dalis įpėdiniams, dalis už Lietuvos laisvę kovojančioms organizacijoms ir lietuvių kultūrinėms institucijoms laisvajame pasaulyje. Kad išeivijos pastangos apriboti pinigų dalies nusavinimą sukėlė Lietuvos SSR veikėjų pasipiktinimą, rodo 1973 m. spalio 25 d. sovietiniame laikraštyje *Gimtas kraštas* Saliamono Vaintraubo parašytas komentaras *Kam atiteks palikimas?*, kuriame jis piktinosi, kaip jo vadinamieji vaduotojai trukdo įpėdiniams gauti palikimus²⁵², tiksliau – gauti labai „apkramtytus“ palikimus (!).

1978 m. gruodžio 17 d. advokatas Povilas Žumbakis Lietuvių tautiniuose namuose Chicago'je kalbėjo, jog mūsų tautiečių vienas ketvirtadalis miršta nepadaręs tinkamų testamentų. Tokiu būdu susidaro keli šimtai milijonų dolerių vertės palikimų, įskaitant kitų tautybių žmones, ir tos didelės sumos atitenka sovietams. Advokato nuomone, tai pačių žmonių apsileidimas, nenoras iš anksto pasirūpinti savo tinkamai surašytu testamentu²⁵³.

BALF'as informavo išeiviją, kad jis teikia reikalingą informaciją ir patarimus sudarant testamentus taip, kad palikimas neatitektų komunistų valdžiai. Buvo nurodomi adresai ir telefonai, kuriais buvo galima kreiptis. BALF'o vadovybė ragino ir savo skyriams daugiau dėmesio skirti testamentų reikalams²⁵⁴. Pavyzdžių buvo. Dar 1968 m., kaip pasakojo BALF'o reikalų vedėjas kun. L. Jankus, JAV teisme pavyko laimėti bylą, kai miręs vienas lietuvis testamentu nemažą sumą buvo palikęs vienos parapijos Lietuvoje 35 neturtingoms šeimoms, iš kurių net 8 buvo ištremtos į Sibirą. Šeimose buvo 9 senukai (daugiau kaip 75 metų), 15 ligonių, 8 našlės, 34 vaikai. Teisėjas liepė tuojau pat visoms šeimoms išsiųsti po siuntinį ir pažadėjo panašius siuntinius leisti išsiųsti kas antrą-trečią mėnesį, kai tik bus žinių, kad pirmieji siuntiniai adresatus pasiekė²⁵⁵. Tokiu ir kitais būdais buvo saugomi išeivių sunkiai uždirbti pinigai, bandoma kiek įmanoma stabdyti palikimų grobstymą.

252 Ar čia mirusių palikimai teks giminėms Lietuvoje. Atsako Lietuvos gen. konsulas A. Simutis. *Darbininkas*, 1973, lapkričio 30, nr. 48, p. 1, 5.

253 Iš palikimo Lietuvoj brolis gauna trupinius (straipsnio iškarpa iš 1978 m. gruodžio 30 d. JAV lietuvių laikraščio (?) Chicago'je). *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 56, b. 1 (Testamentai), l. n.

254 BALF'o pirmininkės M. Rudienės pranešimas BALF XIX seime 1978 m. spalio 29 d. Chicago'je. *Ten pat*, d. 5, b. 21 (XIX seimas), lapai nenumeruoti; Armanienė, E. BALFO pagalba lietuvių palikimuose. *BALFAS 1944-1969*. Brooklyn: Pranciškonų spaustuvė, 1970, p. 87-95.

255 Jankus, L., Kun. Beturčiai Lietuvoje gauna palikimą. *LTSC/PLA*, BALF fondas, d. 56, b. 1 (Testamentai), l. n.